

JURIDISKA INSTITUTIONEN
vid Uppsala Universitet

Depå 5974

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

GRÄNSERNA I SUBJEKTIVT HÄNSEENDE

FÖR

CIVILDOMENS RÄTTSKRAFT

AF

JUR. UTR. D:R **A. V. LUNDSTEDT**
DOCENT VID LUNDS UNIVERSITET

LUND 1911
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

*F*öreliggande uppsats återger — i det väsentliga — innehållet i en proff föreläsning, som jag den 30 sistl. maj höll i Uppsala öfver ofvanstående af Jur. Fakulteten därstädes förelagda ämne. Utvidgningen utöfver innehållet i det muntliga föredraget består hufvudsakligen i tillkomsten af noter, en utredning med hänsyn till spörsmålet, om rättskraften innebure en materiell inverkan å det i processen pröfvade rättsförhållandet eller icke, samt behandling af några exempel, hvilken jag på grund af tidens knapphet måst afstå ifrån vid föreläsningens hållande.

Lund i augusti 1911.

Förf.

SPÖRSMÅLET angående rättskraftens subjektiva begränsning har gifvit anledning till en rikhaltig juridisk litteratur. För ungefär tio år sedan nådde den rättsdoktrinära kontroversen angående frågan sin kulmen med de stora arbetena af MENDELSON-BARTHOLDY¹ och HELLWIG². Dessa arbeten, hvilka i principfrågan äro hvarandra diametralt motsatta, utkommo nästan samtidigt. HELLWIG, som fullbordat sitt verk kort tid efter MENDELSON, har blott i några få noter erhållit tillfälle att taga afstånd från den senare utan att dock verkligen kunna sägas hafva bemött honom.

I *Gemeines Recht* gällde efter romerska rätten satsen: *res judicata ius facit inter partes*. Den äldre germanska rätten behärskades, kan man säga, af en motsatt princip: domen gällde för och emot alla, domen hade absolut giltighet³. Detta sammanhänge emellertid med saknaden af ett strängt begränsadt partsbegrepp och med uppfattningen, att processen *in concreto* angick samhällsmedlemmarna i allmänhet. Så snart partsrollerna erhållit sin formella begränsning och den uppfattning börjat vinna terräng, att rättegången vore något internt mellan domstolen och parterna, var vägen öpnad för det principiella erkännandet af den

¹ Grenzen der Rechtskraft, Lpz. 1900.

² Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft, Lpz. 1901.

³ Se t. ex. PLANCK, Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter, I, 1, 1878, bl. a. s. 169 ff., s. 325; I, 2, 1879, s. 628 ff; WEISMANN, Zeitschrift der Savigny-Stiftung, germ. Abt., Bd. 1, s. 194 samt Hauptintervention und Streitgenossenschaft, Lpz. 1884, s. 3; WALSMANN, Die streitgenössische Nebenintervention, Lpz. 1905, s. 38.

gemeinrättsliga satsen äfven i vårt och de öfriga nordiska ländernas rättssystem.

När det nu gäller att med hänsyn till den modärna civilprocessrätten taga ställning till den ifrågavarande satsen, så synes mig, att någon säker ledning hvarken kan hämtas från vårt lands eller *Gemeines Recht's* hithörande rättspraxis; detta nämligen på grund af de skiftande uppfattningar angående den s. k. materiella rättskraftens verkliga väsen, hvilka särskildt under det sista århundradet gjort sig gällande. Innan jag gifver mig in på en utredning af själfva det föreliggande spörsmålet, torde också en kortfattad framställning vara motiverad, hvori jag angifver min ståndpunkt till frågan om rättskraftens natur.

Här rör sig striden numera förnämligast därom, huruvida rättskraften till sina verkningar är af materiellt-rättslig eller blott formell art. Inom rättsvetenskapen måste nu den uppfattningen afgjort sägas vara förhärskande, att domen utöfvade rättsgestaltande inverkan å det i processen pröfvade rättsförhållandet mellan parterna, att rättskraften alltså hade materiellt-rättslig betydelse¹. Härom erinrar ju äfven den allmänt vedertagna benämningen materiell rättskraft². I enlighet härmed har äfven läran om rättskraften³ i allmänhet hänförts icke till processrätten utan till privaträtten⁴. I vårt

¹ Litteraturuppgifter, se nedan.

² Att denna beteckning sammanhänger med uppfattningen, att domen hade privaträttslig inverkan på det omprocessade rättsförhållandet mellan parterna, synes mig vara påtagligt. Anser man, att domen ej kan ha någon dylik verkan, så måste man äfven finna den ifrågavarande beteckningen olämplig. Jfr. HELLWIG, Rechtskraft, s. 20 f. Se dock t. ex. MUNCH-PETERSEN, Den danske Civilproces i Hovedtræk, I, 1906, s. 458.

³ Härmed afser jag blott den s. k. materiella rättskraften.

⁴ Så äfven inom lagstiftningen. I de romanska länderna innehållas hithörande stadganden i civillagarna. Äfven de tyska staternas privaträttsliga kodifikationers plägade reglera de spörsmål, som stodo i samband med domens rättskraftiga verkan. Tyska rikets "Civilprocess-

land däremot har sedan gammalt läran om rättskraften behandlats inom processrätten. Detta torde stå i samband därmed, att samtliga lagstadganden angående rättskraften erhållit sin plats i rättegångsbalken. Denna omständighet synes emellertid ej hafva bidragit till, att man hos oss mera än i något annat land kommit till insikt om rättskraftens ren formella och alltså rent processrättsliga karaktär. Det enda arbete i vårt land, som *ex professo* behandlar spörsmålet, inledes i följande ordalag: "Processen utöfvar i och genom sin afslutning domen en omfattande inverkan å den materiela rätten. Denna inverkan plägar man förstå under benämningen domens materiela rättskraft"¹. KALLENBERG uttalar visserligen obetingadt — under hänvisning särskildt till HELLWIG — sin anslutning till dennes uppfattning, att rättskraften till sitt väsen vore ett processuellt och icke ett materiell-rättsligt begrepp: domen är icke en rättstitel, dess verkan är icke af rättsproduktiv art². Det förefaller emellertid, som om äfven HUSBERG skulle hafva varit villig att godkänna detta³, och dock har han ansett sig befogad till det ofvan anförda påståendet. Men säger man det ena, då

ordning" före novellen 1898 stod också på den ståndpunkten, att läran om den s. k. materiella rättskraften principiellt föll utom dess område. Angående C. P. O. i dess nuvarande gestalt se HELLWIG, Rechtskraft, s. 8 ff. Jfr dock PAGENSTECHE, Zur Lehre von der materiellen Rechtskraft, Berlin 1904, s. 51 ff.

¹ HUSBERG, Om domens materiela rättskraft, Wäxiö 1882, s. 3.

² Tidskrift f. Retsv., Bd. 20, s. 86.

³ Detta framgår t. ex. af följande hans uttalande, a. a. s. 4. "Det inflytande å den materiela rättsställningen, som härmed tillagts domen, må begreppsmässigt icke sägas träffa det inre väsendet af de rättsförhållanden, som varit föremål för pröfning. Lagstiftaren har ej åsyftat, att dessa skulle till sin substans undergå någon ändring genom domen. Domaren har icke att skapa, ändra eller upphäfva rättigheter. Han har allenast att pröfva och uttala, hvad som oberoende af honom är bestående rätt. Domen befäster en rätt men skapar honom icke, förnekar honom men förstör honom icke".

måste det innebära en logisk motsägelse att äfven påstå det andra. Är domen icke någon rättstitel, kan den icke vara af rättsproduktiv art, då innebär detta just, att den icke utöfvar någon materiellt-rättslig inverkan på det omprocessade rättsförhållandet. Det är denna — såvidt jag kan finna — nödvändiga konklusion, hvilken synes mig vara förbisedd af HUSBERG, och det förefaller mig, som om densamma undgått WREDE äfven i hans senaste framställning af domens rättskraft¹. Det torde nämligen vara ganska otvifvelaktigt, att WREDE skulle vara sinnad att godkänna KALLENBERGS uttalande. "Att förklara den materiella rättskraften såsom domens verkan eller inflytelse på det privata rättsförhållandet mellan parterna kan lätt leda till missförstånd. Genom domen skapas icke några nya rättigheter eller förpliktelser, därigenom bestämmes eller fastställas blott, hvilket rättsförhållande eger eller skall ega rum mellan parterna," säger han i ett tidigare arbete², och i sitt senaste verk hänför han läran om rättskraften, såsom ett processuellt institut, till processrätten, icke till privaträtten, därvid uttryckligen anslutande sig till HELLWIG³, hvilket härvid borde erhålla särskild betydelse, eftersom denne författare i rättskraftens hänförande till processrätten jämväl inlägger den betydelsen, att rättskraften icke kunde hafva någon rättsgestaltande inverkan på det omprocessade rättsförhållandet. Säkerligen har WREDE ej för afsikt att modifiera sin nu antydda uppfattning, när han såsom rättskraftens innebörd betonar, "att domens innehåll är bestämmande för det rättsförhållande, hvartill densamma hänför sig, så att detta därigenom blifvit definitivt eller oföränderligen regleradt. Denna reglering

¹ I Finlands gällande civilprocessrätt, II, Hfrs 1910, s. 225 ff.

² Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt, Hfrs 1884, s. 109 n. 3.

³ Wrede, Civilprocessrätt, II, s. 229 n. 6.

visar sig i tvåfaldig riktning. Å ena sidan kan ett genom laga kraft egande dom underkändt anspråk icke i en ny rättegång göras gällande; å den andra, åter kan ett på enahanda sätt fastställt anspråk icke i en annan rättegång bestridas¹. Redan i detta uttalande torde emellertid ligga en motsägelse till påståendet, att rättskraften vore ett processrättsligt institut i den nyss antydda meningen. Ty om man säger, att det omprocessade rättsförhållandet genom domens innehåll blifvit oföränderligen regleradt, så kan detta svårigen anses innebära något annat, än att rättsförhållandet — hur detta än varit beskaffadt före domen — numera gestaltade sig i enlighet med domens innehåll, d. v. s. att domen själf vore rättstitel samt att densamma, i den mån den vore materiellt oriktig, varit af rättsproduktiv art. Återstoden af WREDES anförda uttalande torde vara ämnadt att åt det förut sagda gifva en begränsande förklaring, hvarigenom rättskraftens processuella natur skulle utmärkas. Denna framgår emellertid ingalunda blott däraf, att — såsom äfven GEMMEL² synes förmena — rättskraften visar sig först i en ny process. Den rättsgestaltande verkan af hvilket rättsfaktum som helst kan strängt taget sägas visa sig, först när det kommer till process. I detta afseende torde väl ej någon olikhet kunna utletas mellan domens rättskraftiga verkan och rättsverkan af ett vanligt rättsfaktum. Det är emellertid ej detta, som jag afsett med påståendet, att WREDE förbisett, att domen icke kunde utöfva någon inverkan på det ompröfvade materiella rättsförhållandet, om rättskraften måste sägas vara ett rent processuellt institut och domen alltså icke kunde vara af rättsproduktiv art. Hithörande formuleringar kunna nämligen lätt — om man ej direkt har uppmärksamheten riktad på betydelsen af skillnaden

¹ Civilprocessrätt, II, s. 227.

² Spörsmål ur den formella konkursrätten, Norrk. 1911, s. 33.

mellan att tillerkänna rättskraften processrättslig och materiellt-rättslig natur — blifva vilseledande och komma att innebära motsägelser. Man kan väl utan svårighet finna en formulering, som negativt karakteriserar rättskraften utan att stöta mot uppfattningen af densamma såsom ett processuellt begrepp: rättskraften innebär icke domens verkan såsom en rättstitel, icke att domen kunde vara af rättsproduktiv art el. dyl. Men positiva formuleringar af begreppet leda ofta nog till tvetydiga uttalanden, i hvilka äfven den betydelsen kan inläggas, att domen utgjorde en själfständig rättstitel. Vill man positivt karakterisera rättskraften såsom ett rent processuellt, d. v. s. blott formellt, institut, torde man bäst beteckna densamma såsom en domarens bundenhet af den i en föregående process af honom själf eller af en annan domare träffade fastställelsen¹.

¹ Jfr GAUPP-STEIN, Kommentar, 322 §, II; HELLWIG, Rechtskraft, s. 18 o. 126; Lehrbuch, I, s. 45; HEIM, Die Hauptintervention, München 1907, s. 86. KALLENBERG gifver rättskraften den innebörden, "att hvad domen fastställt icke vidare kan till riktigheten bestridas", a. st. s. 86. Liknande formuleringar äro synnerligen vanliga och användas äfven med förkärlek af HELLWIG, a. st. samt Anspruch und Klagerecht, Jena 1900, s. 255. Rättskraftens karakteriserande såsom domens obestriddbarhet förefaller mig emellertid ej efterföljansvärd. Uttrycket bestrida för inom processen gärna tanken på bevisningen. Beteckningen af rättskraften såsom obestriddbarheten af domens riktighet skulle kunna anses häntyda på en inom litteraturen ej sällan uttalad uppfattning, enligt hvilken domens rättskraft vore liktydig med en domens beviskraft, en uppfattning, hvilkens oriktighet, åtminstone med hänsyn till den fria bevispröfningens system, ligger i öppen dag, när man betänker, att rättskraften verkar oberoende af den öfvertygelse angående domens riktighet, hvilken denna bibragt domaren i en senare process. Ett dylikt missförstånd undanrödjes visserligen, när man såsom HEIM betecknar fastställelsens obestriddbarhet såsom ett korrelat till rättskraften, såsom innebärande domarens i en senare process bundenhet af domen. Men det torde ej vara lämpligt att med hänsyn till rättskraftens begrepp beteckna den ifrågavarande obestriddbarheten såsom ett korrelat till domarens bundenhet. Obestriddbarheten är blott en nödvändig konsekvens, som det är ändamålslost att framhålla som

Den af mig åsyftade motsägelsen hos WREDE ligger först och främst i följande satser: "Om en dom undantagsvis fastställer en rättighet, som ej äger grund i verkligheten, eller tvärtom underkänner ett anspråk, som faktiskt var berättigadt, verkar den emot sitt ändamål. Att sådant kan inträffa beror icke blott på den möjlighet till misstag, som i alla mänskliga förhållanden förekommer, utan äfven därpå att domstolen vid sakens pröfning är bunden af det process-material, som parterna förebragt. Men då äfven en dylik dom har samma auktoritativa kraft som andra, så beror detta icke därpå att staten skulle förplikta sina medborgare att tro på dess sanning, ej heller därpå, att den öfver hufvud skulle godkänna ett sådant sätt att ändra bestående rättsförhållanden, utan endast därpå, att det för rättssäkerhetens skull är nödvändigt, att staten erkänner domens verkan, oberoende af dess sanning"¹. Mellan raderna kan här utläsas en åsikt, lika allmän, som den från ståndpunkten om rättskraftens processuella natur måste anses förkastlig, nämligen att den materiellt oriktiga domen — visserligen i strid mot processens ändamål — skapade subjektiv rätt för parterna, alltså utgjorde en själfständig rättstitel i rättsförhållandet mellan dem². Utgår man ifrån att rättskraften är ett rent processuellt

något attribut till rättskraften. Samma slags anmärkning torde vara befogad emot HELLWIG, när han, Rechtskraft, s. 126, betraktar rättskraften "als die Bindung des Richters an die getroffene Feststellung und als das Recht der Partei, sich gegenüber ihrem Prozessgegner auf diese Bindung zu berufen". Af rättskraftens absoluta, icke dispositiva, karaktär, däraf att rättskraften ej är något partens "Privatrechtsgut" måste ju följa, att domaren ex officio är bunden af den föregående domen. Partens åberopande af denna bundenhet torde därför ej kunna tillerkännas någon annan betydelse än hvarje annan omständighet, som bragte till domarens kännedom, att den föreliggande rättsfrågan vore res iudicata.

¹ Civilprocessrätt, II, s. 228.

² Att detta är WREDES uppfattning sägs visserligen ej uttryckligen i hans ifrågavarande arbete, men att detta är inneslutet i de anförda

institut, att densamma ej kunde göra domen till en själfständig rättstitel, så måste dock, om man vill urgera, att detta ej skulle gälla beträffande den materiellt oriktiga domen, något skäl kunna åberopas för en sådan uppfattning. Ett dylikt har emellertid aldrig kunnat och torde heller icke kunna anföras. Från utgångspunkten kan man ej rimligtvis ledas till åsikten ifråga. Tvärtom måste det verka rent absurdt att tillägga just den oriktiga domen egenskapen af rättstitel. Är det öfver hufvud taget möjligt att begränsa domens verkan till det processuella området, så borde väl framför allt en dylik begränsning göras med hänsyn till en materiellt oriktig dom. Det är rent egendomligt att se, hur anhängarna af läran om rättskraftens processuella natur som en trosartikel, öfverflödig att bevisa, fasthålla vid den ifrågasvarande uppfattningen om den oriktiga domens verkan. I den polemik mot HELLWIGS ofvan antydda teori, hvilken från den svensk-finska rättsdoktrins ståndpunkt förts af ERICH¹ spelar den nämnda satsen, hvilkens riktighet ej stöddes med någon verklig argumentering, en stor roll, trots det att förf. i öfrigt vill uppfatta rättskraften såsom ett processuellt institut. Han säger bl. a.: "Den omständigheten, att en dom i vissa fall — vid konstitutiva och vid oriktiga domar — inverkar på parternas materiella rätt, synes i själfva verket icke utgöra hinder för att betrakta domens rättskraft i sin helhet och således äfven den materiella rättskraften såsom ett processuellt institut"². Mig förefaller ett

orden, stöddes af föregående uttalanden af WREDE såsom: "Endast i det fall, att domstolen utgått från oriktiga förutsättningar beträffande . . . fakta, kan domen inverka gestaltande på rättsförhållandet "Processinvändningarna, s. 109, n. 3. Se äfven hans Föreläsningar öfver R. B. II, s. 123.

¹ Om domens rättskraft i Tidskrift, utg. af Jur. För. i Finland, 1907, s. 19 ff.

² A. st. s. 24.

dylikt påstående ganska oförståeligt. Först och främst är det oriktigt att sätta den materiellt oriktiga domen i bredd med den konstitutiva. Den konstitutiva domens verkan innebär ett verkligt undantag från civilprocessens vanliga regler. Den konstituerande verkan hos denna dom är sådan, att den i och för sig skulle kunna tänkas åstadkommen därigenom, att parterna afslöto ett därpå riktadt rättsärende. Af vissa skäl har emellertid rättsordningen fränkänat just ett dylikt rättsärende giltighet. Den ifrågavarande rättsverkan kan visserligen åstadkommas men blott genom en dom efter föregående process i och för utredning, huruvida vissa af rättsordningen fordrade förutsättningar för rättsändringen äro för handen. Med hänsyn till den konstitutiva domens gestaltande verkan kan man alltså mycket väl påstå, att den konstitutiva domen icke är en dom i civilprocessuell mening. Att från densamma draga några slutsatser i afseende å spörsmålet om rättskraftens rättsliga natur kan alltså ej komma i fråga. Annorlunda däremot beträffande den materiellt oriktiga domen. Att i något afseende förläna denna undantagsnatur låter sig ej göra. Civilprocessen kan ingalunda principiellt sägas hafva fungerat emot sitt ändamål, när den resulterat i en materiellt oriktig dom. Tesen, att processens omedelbara uppgift vore att efterforska den materiella sanningen, torde väl kunna sägas vara för längesedan öfvergifven¹, äfven om på senare tider försök gjorts att väcka densamma till lif². Processens uppgift är blott att meddela parterna rättsskydd, därigenom att dessa ställas inför möjligheten att genom civilprocessens anlitande komma till sin rätt. För processmaterialets anskaffande bära härvid parterna och icke

¹ Jfr äfven nedan.

² PAGENSTECHER, Zur Lehre von der materiellen Rechtskraft, Berlin 1904, s. 145 ff. Se emot honom MÜLLER i GRÜNHUTS Zeitschrift, Bd 33, s. 558.

domstolen ansvaret. Domstolen sörjer blott för, att den objektiva rätten verkligen tillämpas på den i målet föreliggande utredningen. Häraf följer nu, att den oriktiga domen ej bör kunna tilläggas någon slags undantagsnatur, om parterna äro orsak till oriktigheten, utan blott om denna grundar sig på felaktighet från domstolens sida. Men — och detta torde vara af större betydelse att betona — icke ens i senare fallet kan man praktiskt taget tillägga den oriktiga domen karaktären af undantag. Sedan domen vunnit laga kraft, är det nämligen — åtminstone i regeln — fullt utslutet att få någon slags processuell utredning till stånd, huruvida domen äger grund i verkligheten eller icke. Man kan beträffande hvarje dom ej komma längre än därtill, att densamma är antingen riktig eller oriktig, samt att processen verkat antingen i enlighet med eller mot sitt ändamål. Därutaf torde nu följa, att den oriktiga domens undantagsnatur aldrig borde åberopas som skäl för dess särskilda materiellt-rättsliga inverkan till skillnad från den riktiga domens. Därutaf följer äfven enligt mitt förmenande, att det blott kan reduceras till ett talesätt utan verklig innebörd, när man påstår att rättskraften vid den riktiga domen vore af rent processuell natur, under det att rättskraften vid den oriktiga domen gjorde denna till en själfständig rättstitel. Säger man det senare, så kan man i själfva verket ej säga det förra. Måste den oriktiga domen anses vara af rättsproduktiv art, så betyder detta att det ompröfvade rättsförhållandet efter hvarje slutförd process numera gestaltar sig i enlighet med den fällda domen, d. v. s. att hvarje dom är en själfständig rättstitel i afseende å rättsförhållandet mellan parterna. Man kan väl diskutera spörsmålet, om domens rättskraft till sin verkan vore af processuell art eller om densamma utöfvade materiellt-rättsligt inflytande på det omprocessade rättsförhållandet, och argument torde kunna framställas för såväl

den ena som den andra uppfattningen. Men det synes mig innebära en olöslig konflikt att, under det man vill karaktisera rättskraften såsom ett institut med rent processuell verkan, påstå det "domen, i händelse den är oriktig, då t. ex. någon frändömes en sak, hvars ägare han rätteligen är och bör vara, i själfva verket kan gifva upphof åt nya rättigheter och således förändra parternas materiella rättsläge", såsom den allmänna åsikten lyder enligt ERICH¹. Fullt konsekvent måste man därför betrakta MENDELSON-BARTHOLDY, när han inleder sin framställning angående rättskraftens subjektiva begränsning efter tysk rätt sålunda: *Das im Rechtskräftigen Urteil Entschiedene ist kraft des Urteils Recht. Auf diesem Satz kann man bei der Behandlung der Rechtskraftlehre fussen* ².

Något, som står i strid med uppfattningen af rättskraften såsom ett processuellt institut i ofvan framhållna betydelse, finner jag vidare hos WREDE i hans uttalande, att domens

¹ A. st. s. 21. — FISCHER, von den subjektiven Grenzen der Rechtskraft, Jher. Jahrb. Bd 40, hvilken framför allt plägar åberopas som representant för uppfattningen af rättskraften såsom ett processuellt institut, uttalar på åtskilliga ställen, att den oriktiga domen måste tillerkännas konstitutiv betydelse: "Die Wirkungen der Rechtskraft geht in diesem Falle dahin, dass fortan an Stelle des bisherigen Rechtszustandes das in dem Urtheil für Recht Erkannte tritt, also etwas ganz Anderes, regelmässig das gerade Gegentheil" s. 158. Se äfven s. 193.

² A. a., s. 303. Det synes mig vara klart nog att MENDELSONS mening är denna: Vare sig rättsförhållandet mellan parterna i själfva verket öfverensstämmer med deklarationen i domen eller icke, så gestaltar det sig, sedan domen vunnit laga kraft i enlighet med denna. I den mån domen varit oriktig, har den alltså haft gestaltande inverkan på det ompröfvade rättsförhållandet. Då man emellertid ej kan veta, huruvida domen varit materiellt riktig eller oriktig, måste man betrakta den laga kraft vunna domen såsom den omedelbara, eller kanske riktigare, enda rättsgrunden för det afgjorda rättsförhållandet. Att MENDELSON med "Recht" afsett detta förhållande synes mig ej vara tvifvelaktigt. Jfr dock HELLWIG, Rechtskraft, s. 126, n. 4.

verkan för partens *successor post rem iudicatam* icke innebure någon utsträckning af domens rättskraft utöfver parterna, enär "successionen enligt sin natur medför en så att säga härledd rätt, hvilken hos successor är densamma som auctor"¹. Men utgår man nu ifrån, att domen icke kan utöfva någon materiellt-rättslig inverkan på det omprocessade rättsförhållandet, då är det också gifvet, att den af WREDE åberopade omständigheten i och för sig ingalunda kan göra domens rättskraftiga verkan för successor öfverflödig. Det är tvärtom med den förutsatta utgångspunkten två från hvarandra fullt oberoende spörsmål, i hvilken mån successor inträder i auctors rätt, och om domen i auctors process angående det succederade rättsförhållandet bildar *res iudicata* för successor.

I anledning af hvad som nu framhållits torde man, trots det att WREDE uttalat sin anslutning till HELLWIG, väl icke kunna säga, att den förre representerar läran om rättskraften såsom ett processrättsligt institut, om man därmed vill afse, att rättskraften icke kunde vara af rättsproduktiv art, att domen aldrig vore någon rättstitel. Det är spörsmålet, om rättskraften i denna mening vore af processuell natur eller icke, hvarom diskussionen bör röra sig, ett spörsmål, hvartill man enligt mitt förmenande måste taga ställning, innan man söker bestämma reglerna för rättskraftens subjektiva begränsning¹.

¹ Civilprocessrätt II, s. 240.

² Att frågan i detta afseende är af stor betydelse skall i det följande visa sig. WREDE synes emellertid finna, att spörsmålet blott rör sig därom, huruvida stadgandena angående rättskraften böra hänföras till processrätten eller till privaträtten. Fattar man det så, kan det medgifvas, att frågan har "en öfvervägande teoretisk betydelse". (A. a. II s. 229 n. 6). Så vidt jag kan finna, ligger ej något hinder i vägen att hänföra hela läran om rättskraften såsom en domens verkan till processrätten, äfven om man godkänner den ståndpunkten, att rättskraften hade konsti-

Det finns förhållandevis blott ett fåtal anhängare af uppfattningen om rättskraftens processuella natur i den mening, att densamma ej kunde ha någon rättsgestaltande inverkan på det omprocessade rättsförhållandet utan blott innebure en rent formell verkan hos domen för en senare rättegång. HELLWIG är dess ende egentlige representant². Vid sidan af honom förtjänar STEIN³ att nämnas. Till HELLWIG

tativ betydelse för rättsförhållandet mellan parterna. "Weil die Grundlage der Rechtskraft, die Feststellung, eine rein prozessualische Tätigkeit darstellt, und somit die Rechtskraftwirkung als Feststellungswirkung die Folge jener prozessualen Tätigkeit ist, gehört die Rechtskraft dem Prozessrecht an", WALSMANN, a. a. s. 137. Detta påstående måste uppenbarligen hafva samma betydelse, vare sig domen betraktas såsom själfständig rättstitel eller icke (jfr PAGENSTECHE i Zeitschrift für deutschen Civilprocess, Bd 37. s. 2, n. 3). FISCHER uttalar också sin uppfattning, att rättskraftsinstitutet trots sina privaträttsliga verkningar (se ofvan s. 15, n. 1) af nyss antydda skäl borde tillhöra processrätten (a. st. s. 230). WACH hänför äfven af liknande grund rättskraftsläran till processrätten (Handbuch. I, s. 128), hvilket åter icke hindrar honom att tillskrifva hvarje res iudicata den själfklara "Bedeutung als der das Verhältnis der Streittheile bestimmenden Norm, als eines selbständigen Verpflichtungs- oder Erlöschungsgrundes inter partes" (Zur Lehre von der Rechtskraft. Drei Rechtsgutachten von Wach und Laband, Lpz. 1899, s. 15), och WEISMANN synes ingalunda ogilla rättskraftens reglerande såsom ett processrättsligt institut i den tyska rätten, oaktadt han framhåller de materiellt-rättsliga verkningarna hos domen, särskildt den oriktiga, Lehrbuch, I, s. 241.

² Rechtskraft, § 2. HELLWIG synes (s. 11) vilja gifva BÜLOW äran att indirekt vara åsiktens upphofsman i anledning af dennes lära om rättskraftens absoluta natur, särskildt hans betonande af att rättskraften icke vore något den segrande partens "Privatrechtsgut" (Arch. f. civ. Pr., Bd 83, s. 120). Det är emellertid att märka, det BÜLOW ingalunda vill inskränka verkningarna af rättskraften till det processuella området. I sin Das Geständnisrecht, Freiburg in B. 1899, s. 77, framhåller han t. ex., att domens verkan sträckte sig "auf die res in iudicium deducta, auf's Privatrechtsgebiet".

³ Über die bindende Kraft der richterlichen Entscheidungen nach der neuen österreichischen Zivilprozessordnung, 1897; GAUPP-STEIN, Kommentar, 322 §, II.

hafva så anslutit sig WALSMANN — dock med en motive-ring, som blott kan leda till att institutet borde regleras i processrätten ¹ — KIPP ² och HEIM ³ samt för svensk rätt KALLENBERG ⁴. Därmed torde uppräknigen vara i det allra närmaste fullständig ⁵. Förteckningen på anhängarne af en uppfattning, som i större eller mindre grad tillerkänner rättskraften materiellt-rättslig betydelse för det ompröfvade rättsförhållandet, skulle däremot kunna upptaga en mängd namn, tillhörande de senaste decenniernas rättslärdar. Det torde också knappast kunna betecknas som fullt riktigt, när KALLENBERG ⁶ påstår, att uppfattningen om rättskraften såsom ett institut med processuella icke materiellt-rättsliga verkningar på senare tiden vore alltmera allmänt omfattad. Det synes mig tvärtom i hög grad förvånande, att läran om rättskraften såsom en rent processuell verkan hos domen icke kraftigare gripit omkring sig, i all synnerhet som den erhållit en sådan energisk och betydande förkämpe som HELLWIG. KOHLER har nästan föraktligt afvisat dennes teori ⁷, WREDE har — såsom vi ofvan funnit — ingalunda tillägnat sig den samma och, alldeles samtidigt som KALLENBERG uttalar sin

¹ Se s. 16 n. 2 ofvan. Att emellertid WALSMANN blott vill tillägga rättskraften en rent processuell verkan framgår af vissa uttalanden å s. 139 i hans a. a.

² WINDSCHEID-KIPP, Lehrbuch des Pandektenrechts, I, 9 uppl., s. 648 anm. a.

³ Die Hauptintervention, München 1907, s. 86.

⁴ Tidskrift f. Retsv., Bd. 20, s. 86.

⁵ Det torde vara tvifvelaktigt, om MUNCH-PETERSEN. Civilproces, I, s. 478 ff. kan anses företräda uppfattningen om rättskraftens rent processuella natur.

⁶ A. st. s. 86.

⁷ Zeitschrift f. deutschen Civilpr., Bd. 29, s. 36 n. 38. Se äfven s. 8 ib., Der Prozess als Rechtsverhältnis, Mannheim 1888, s. 64 o. 112, samt HOLTZENDORFFS Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, 6 uppl., II s. 144 ff.

anslutning till den ifrågavarande uppfattningen, förfäktas motsatsen inom den svensk-finska rättsdoktrinen under polemik mot HELLWIG af ERICH i den anförda afhandlingen "Om domens rättskraft". Det må dessutom särskildt framhållas, att det största arbete på rättskraftens område, som efter HELLWIGS verk producerats, gör gällande en uppfattning, som är HELLWIGS diametralt motsatt¹.

Min egen uppfattning öfverensstämmer så tillvida med HELLWIGS, att jag ej drager i något slags tvifvelsmål, att rättskraften är en domens verkan af rent processuell art, att domen alltså, vare sig den har sin grund i verkligheten eller icke, ej kan hafva någon materiellt-rättslig inverkan på rättsförhållandet mellan parterna. ERICHS kritik af HELLWIG är ej på något sätt ägnad att rubba denna min öfvertygelse.

¹ PAGENSTECHE Zur Lehre von der materiellen Rechtskraft, se särskildt s. 50; s. 72 ff. Jfr hans uppsats, Die praktische Bedeutung des Streitens über das Wesen der Rechtskraft, i Zeitschrift f. d. C., Bd. 37. — Af öfriga författare, som efter HELLWIGS arbete uttalat sig för uppfattningen, att rättskraften kunde medföra en domens materiellt-rättsliga inverkan på det omprocessade rättsförhållandet, må framhållas KRÜCKMANN, Z. f. d. C., Bd 30, hvilken ansluter sig till MENDELSONNS lära, WEISMANN, Lehrbuch I, s. 240 f., SEUFFERT, Kommentar 322 §, anm. 1, SCHMIDT, Lehrbuch, 2 uppl., s. 748 f. — Före HELLWIGS arbete hade, såvidt jag vet, bland senare tidens författare blott STEIN uttalat sig för uppfattningen af rättskraften såsom ett rent processuellt institut. För domens konstitutiva betydelse hade däremot — utom de förut omnämnda BÜLOW, KOHLER FISCHER, WACH, MENDELSONN, HUSBERG och WREDE — uttalat sig bl. a. följande författare: FREUDENSTEIN, Die Rechtskraft etc., 2 uppl., Hannover 1884, s. 2 m. fl.; REGELSBERGER, Pandekten I, s. 699; STEGEMANN, Z. f. d. C., Bd. 17, s. 360; FRANCKE, Z. f. d. C., Bd. 27, s. 303; CROME, System des bürg. Rechts., I, s. 571; FITTING. Lehrb. 71 §, 1; HAGERUP, Forelæsninger, I, s. 553 f. — Litteraturförteckningen hos WALSMANN, a. a. s. 137 n. 20, är i förevarande afseende intetsägende, eftersom författarna grupperas med hänsyn till om de gifva läran om rättskraften plats inom processrätten eller civilrätten. Man märke sålunda beträffande WALSMANNs förteckning, att både BÜLOW, FISCHER, COSACK, WACH, FREUDENSTEIN och WEISMANN tillägga rättskraften konstitutiv betydelse.

äfven af det skäl, att jag ej finner den senares argumentering fullt tillfredsställande. Innan jag öfvergår till en kortfattad granskning af HELLWIGS bevisföring, vill jag emellertid anföra grunderna för min egen ståndpunkt.

Civilprocessens ändamål är i hvarje konkret fall att bereda parterna tillfälle att erhålla ett effektivt skydd för bestående privata rättigheter (med hänsyn till den negativa fastställsetalan riktigare: privaträttsliga intressen). Den väsentligaste funktionen i civilprocessen till fyllandet af detta ändamål är onekligen den, som utmynnar i fastställandet af det mellan parterna befintliga rättsläget. Fastställelsen är nämligen nödvändig i hvarje särskildt fall, för att processen skall kunna fylla sin uppgift. Men densamma kan dock aldrig i och för sig — äfven bortsedt från behovet af verkställighet — vara tillräcklig för att kunna leda till målet. För att det rättsskydd, som civilprocessen har att meddela, skall kunna motsvara dennas ändamål, d. v. s. vara fullt effektivt för parterna, är det nödvändigt, att rättsläget dem emellan slutgiltigt fastställs. Denna egenskap hos fastställelsen i domen att vara definitiv är det nu, som tillägges densamma därigenom, att domen göres rättskraftig. Rättskraften har alltså sin grund blott och bart i processens eget ändamål. Härutaf måste åter den slutsatsen vara befogad, att rättskraften skulle nå utöfver sitt teoretiskt sedt riktiga ändamål, om den kunde medföra en domens materiellt-rättsliga inverkan på det omprocessade rättsförhållandet. Vore detta händelsen, så skulle rättskraften komma domen, kärnpunkten i hela processen, att stå i en skarp motsats till processens enda uppgift, att genom fastställandet af det mellan parterna befintliga rättsläget meddela skydd för detta. Visserligen är nu den tanken icke *a priori* att afvisa, att rättskraften, såsom tillgodoseende det rent praktiska syftet att göra rättsskyddet effektivt, kunde nödvändiggöra, att processen i domen

finge afstå från ett rationellt fullföljande af sitt teoretiskt rätta ändamål. Af det förut sagda måste dock den logiska konsekvensen blifva åtminstone följande: om ett så effektivt rättsskydd, som det praktiskt taget är möjligt att genom civilprocessen meddela, kan ernås, utan att rättskraften behöfver göra domen till en själfständig rättstitel för rättsförhållandet mellan parterna, då får rättskraften icke antagas tillföra domen denna egenskap. Nu uppstår emellertid spørgsmålet, om det förutsatta villkoret kan uppfyllas. Man kan nämligen fråga sig, huruvida det icke alltid — med hänsyn därtill, att visshet alldrig kan erhållas angående öfverensstämmelsen mellan innehållet i domstolarnes afgöranden och de omprocessade rättsförhållandena — måste antagas innebära en logisk motsägelse att å ena sidan betrakta det som processens uppgift att meddela parterna ett effektivt skydd åt ett rättsförhållande sådant det finnes enligt den objektiva rätten, oberoende af processen, och å andra sidan tilldela fastställelsen egenskapen att vara slutgiltig. Till svar å detta spørgsmål måste emellertid gifvas ett obetingadt nej. Att fastställelsen är definitiv måste ju i och för sig blott innebära, att det en gång fastställda rättsförhållandet ej kan blifva föremål för en fastställelse af annat innehåll eller klarare uttryckt, att domaren i en rättegång, så snart en rättsfråga förekommer, hvilken blifvit rättskraftigt afgjord i en föregående process af annan eller samma domare, är rent formellt bunden af detta afgörande, vare sig han skulle finna detsamma riktigt eller oriktigt. Det är klart, att det rättsskydd, som domen genom en dylik domarens rent formella bundenhet meddelar parten, måste blifva fullt lika effektivt, som om rättskraften gjort domen till en själfständig rättstitel för det bedömda rättsförhållandet. Men det är äfven klart, att denna bundenhet i och för sig lämnar det mellan parterna före domen befintliga rättsläget alldeles obe-

rördt. I anledning häraf bör rättskraften aldrig anses innebära något annat än just domarens ifrågavarande bundenhet; därför kan också rättskraften aldrig ha någon slags materiellt-rättslig inverkan på det pröfvade rättsförhållandet; och detta lika litet vare sig domen varit materiellt oriktig eller riktig.

Det synes mig knappt kunna betvivlas att denna uppfattning står i god öfverensstämmelse med 1734 års lag. Man torde ej kunna åberopa något stadgande, hvaraf skulle kunna slutas, att domens verkan kunde vara af rättsproduktiv art. Att rättskraften tvärtom uppfattats som ett rent processuellt institut styrkes först och främst däraf, att de stadganden, som angående densamma kunna komma ifråga, hafva sin plats i rättegångsbalken. I själfva verket torde emellertid blott ett enda lagrum ha afseende å den materiella rättskraften, nämligen det numera upphäfdade 25: 21 R. B., enligt hvilket det uppfattats såsom fel i rättegången, "att den dom är ändrad, som vunnit laga kraft", på grund hvaraf part kunde föra nullitetsklagan genom besvär. Man har icke uppfattat saken så, att domaren i den senare rättegången gifvit en materiellt oriktig dom — parts fullföljande af talan torde nämligen för denna händelse hafva betraktats såsom en begäran om ändring i hufvudsaken — utan man har funnit, att domaren brutit mot en processuell regel, när han ändrat domen. Denna kan ej hafva varit någon annan än regeln om domarens bundenhet af ett föregående afgörande af domstol ¹.

¹ R. B. 26: 1, m. 3 (äldre lagens 25: 1) angår domens laga kraft (ofta kallad formell rättskraft till skillnad från den s. k. materiella). Med begreppet (materiell) rättskraft (ident. med rättskraftig verkan) afses domens auktoritativa verkan i subjektivt och objektivt hänseende. Domens laga kraft åter är icke någon verkan hos domen utan blott dess egenskap att ej vidare kunna underkastas ändring genom ett ordinarie rättsmedel (WREDE, Processinvändningarna s. 108; Civilprocessrätt II, s. 222), en egenskap, hvilken enligt svensk rätt utgör förutsättning för

Då jag finner HELLVIGS argumentering mindre tillfredsställande, så beror detta i första hand därpå, att han enligt mitt förmenande ej haft blicken klar för själfva *probandum*. Den afgörande utgångspunkten, rättskraftens grund och ändamål, hvarifrån man i sin tur måste ledas till uppfattningen, att rättskraften blott innebure domarens rent for-

inträdandet af domens rättskraft, jfr 25: 21 R. B.: "den dom är ändrad som vunnit laga kraft" (Annorlunda däremot i dansk rätt; se MUNCH-PETERSEN, *Civilproces* I, s. 458.) Ej heller stadgandet i 28: 1 R. B. om förbud att draga "den sak för rätta, däri dom eller utslag förr är, som vunnit laga kraft" torde afse en yttring af domens rättskraftiga verkan. Detta synes framgå, utom af rubriken "Om dombrott", af stadgandets innehåll i öfrigt, enligt hvilket förbud med samma påföljd för öfverträdande meddelas den, som "tadlar sådan dom för rätten eller utom". Äfven med hänsyn härtill kan en viss öfverensstämmelse spåras mellan den här ofvan försvarade uppfattningen och 1734 års lag. Det torde visserligen — särskildt inom den svenska processrättsvetenskapen — vara en allmänt rådande uppfattning, att svarandens invändning, att målet borde afvisas, enär karendens talan redan blifvit afgjord genom laga kraftvunnen dom, vore en invändning om rättskraften (så HUSBERG a. a. s. 70, WREDE, *Processinvändningarna*, s. 115). Denna invändnings befogenhet finner man vara en yttring af rättskraften i dess s. k. negativa funktion, enligt hvilken ett rättskraftigt afgjort anspråk icke kunde göras gällande i ny rättegång. Med rättskraftens positiva funktion åter afses, att för såvidt en afdömd rättsfråga skulle vara af betydelse i en senare rättegång, så vore deklarationen i den förra rättegången bindande för domaren i den senare (Se t. ex. WREDE, *Civilprocessrätt* II, s. 227; MUNCH-PETERSEN, *Civilproces* I, s. 478; WEISMANN, *Lehrb.* I, s. 239. Den ifrågavarande distinktionen missförstådd af GEMMEL, *Spörsmål* s. 33.) Enligt mitt förmenande har rättskraften icke någon s. k. negativ funktion. Denna är en kvarlefva från den romerska rättens lära om konsumtionen af partens actio. Hvad som numera åsyftas med begreppet rättskraft mellan parterna gjordes genom denna lära öfverflödigt. Res iudicata såsom en bindande fastställelse af rättsförhållandet torde i den äldre och klassiska romerska rätten hafva haft sin egentliga betydelse, blott när i undantagsfall domen verkade också gentemot tredjeman. Då rättskraften numera ej beror på någon konsumtion, utan rättskraften tvärtom är en egenskap, som tillkommer fastställelsen för att göra det genom denna meddelade rättsskyddet effektivt, så synes mig blott en funktion, den som plägar betecknas såsom den positiva, kunna tillkomma rättskraften. Detta

mella bundenhet af ett afgörande i en föregående process, har af HELLWIG ej anlitats. Betydelsen af rättskraftens grund och ändamål har blott i förbigående blifvit antydd ¹. HELLWIG utgår i stället från rättskraften såsom innebärande domarens rent formella bundenhet af domen och parternas motsvarande oförmåga att bestrida densammas riktighet och argumenterar så därmed, att *die Bestreitbarkeit liegt auf prozessualen Gebiete* ². Det är emellertid fullt öfverflödigt att bevisa, det domen icke kan medföra någon materiellt-rättslig inverkan på det omprocessade rättsförhållandet, sedan man väl kommit därtill, att rättskraften blott bestode i domarens rent formella bundenhet af domen. Det senare är blott en positiv formulering för det förra. Det gäller just att visa, att domens rättskraft icke kan innebära något annat än domarens nämnda bundenhet; däraf följer att domen icke kan ha något rättsgestaltande inflytande på rättsläget mellan parterna. Den ifrågavarande bevisningen har HELLWIG ansett öfverflödig att föra. I denna brist torde skälet ligga

antagande förefaller äfven riktigast, när man utgår från att rättskraften blott består i domarens bundenhet af ett föregående afgörande. Härutaf kan nämligen, om A sedan hans talan mot B ogillats, ånyo inleder process mot B, blott följa, att domaren, bunden af det förra afgörandet, ånyo ogillar A:s talan men däremot icke, att han förklarar sig förhindrad att upptaga densamma till pröfning. Det kan häremot ej invändas, att B efter den förra domen borde kunna vara säkrad från att öfver hufvud taget besväras med process från A:s sida angående den ifrågavarande saken, hvadan A icke borde ens få rikta någon talan mot B angående densamma. Detta är honom för visso icke tillåtet. A:s talan måste af domstolen afvisas utan pröfning. Men detta är ej en yttring af domens rättskraft, utan detta följer däraf, att sedan A en gång fått sin talan pröfvad och afgjord, så kan han ej längre åberopa det rättsskyddsbehof, som utgör en nödvändig förutsättning för en processuell talan. I anslutning till dessa synpunkter har man att betrakta det anförda stadgandet i 28: 1 R. B. (Jfr bl. a. WEISMANN, Lehrb. I, 239. Se äfven REGELSDERGER, Pandekten I, s. 701).

¹ Rechtskraft, s. 13 f.

² Rechtskraft. s. 12 f.

till att hans lära ej erhållit större spridning. Riktigt kan det ej heller vara att — såsom HELLWIG icke blott med hänsyn till gällande tysk rätt utan äfven *de lege ferenda* gör — argumentera med principen om rättskraftens subjektiva begränsning till parterna ¹. Frågan om giltigheten af denna princip kan, såsom ofvan framhållits, ej besvaras, förrän man intagit ställning till det föreliggande spörsmålet.

Beträffande PAGENSTECHERS kritik af HELLWIG och hans långsökta argumentering för domens konstitutiva verkan kan jag i denna framställning inskränka mig till en hänvisning till den nedgörande kritiken af MÜLLER ².

Regeln *res iudicata ius facit inter partes* kan fattas på tvenne olika sätt. Tillägget *inter partes* kan antingen erhålla en förklarande eller en begränsande betydelse ³. Enligt den förra innebär tillägget, att då domen blott afgjorde öfver parternas anspråk, så kunde domsnormen i själfva verket aldrig vara af det innehåll, att densamma blefve bindande för tredjeman. Det finns väl ej någon målsman för uppfattningen i denna oförtäckta formulering. Den kan också här, såsom uppenbarligen varande utan betydelse för vår utredning, lämnas åsido: den förutsätter just det, som skall bevisas, nämligen att domen alltid blott afgjorde öfver parternas rätt ⁴. Enligt den senare betydelsen åter

¹ Rechtskraft, s. 15. Äfven ERICH finner i denna princip ett visst stöd för åsikten, att rättskraften vore ett processuellt institut (J. F. T., 1907, s. 24).

² GRÜNHUTS Zeitschrift, Bd. 33, s. 556—560.

³ Se MENDELSON a. a. s. 306.

⁴ Det synes mig emellertid, som om denna kritik i viss mån vore tillämplig på följande allmänna påstående af NELLEMAN, Den ordinarie civile Procesmaade, 3 uppl., Kphmn 1881, s. 888: "At Dommen ikke kan gjælde mod Andre følger af den Sætning, at Ingen maa dømmes ustævnet og uhørt, og at Dommen ikke heller kan skabe Ret for Andre, følger

har tillägget *inter partes* den innebörden, att domen principiellt bildade *res iudicata* för parterna, trots det att domsnormen med hänsyn till sitt innehåll väl skulle kunna angå tredjemans rätt. Det är denna regel, som man afser med beteckningen principen om domens relativa verkan mellan parterna. Denna princip är ovedersägligen den inom litteraturen förhärskande. Bakom densamma stå i Tyskland sådana namn som BÜLOW, REGELSBERGER, PLANCK, FISCHER väl äfven WACH samt framrör allt HELLWIG¹. Den är äfven dominerande inom den svensk-finska rättsdoktrinen, hvarest jag för densamma kan nämna SCHREVELIUS, BROOMÉ, WREDE, KALLENBERG, TRYGGER och, ehuru med tvekan, ERICH² — HUSBERG måste däremot sägas vara af motsatt åsikt — liksom inom den nordiska öfver hufvud taget³. Det synes mig äfven vara otvifvelaktigt, att de hithörande stadgandena i Tysklands C. P. O. (325—327 §§) äro uttryck för den

naturligen deraf, at Modparten ikke behøver at lade den Procedure, han har brugt overfor En, være forbindende overfor sig under en ny Sag med en Anden“.

¹ BÜLOW, Arch. f. Civ. Pr., Bd. 62, s. 93 n. 72; REGELSBERGER, Pandekten, I, Lpz. 1893, s. 708; PLANCK, Kommentar, I, Vorbem. IV, 5 a; FISCHER, Jher. Jahrb., Bd. 40, s. 162 ff.; WACH, Rechtsgutachten, särskildt s. 8—11; HELLWIG, Anspruch, s. 255, Rechtskraft. s. 4, s. 18 f., s. 21, Lehrb., I, s. 45, II, s. 483. Dessutom kunna nämnas FREUDENSTEIN a. a. 20 §; BINDER, Zur Lehre von den subj. Grenzen der Rechtskraft, Diss., Lpz. 1894, s. 1—12; WALSMANN. a. a. s. 132 ff. Bland de tyska läroboksförfattarna står, så vidt jag vet, ingen principiellt, alltså äfven bortsedt från stadgandena i C. P. O., på den motsatta ståndpunkten, och bland kommentatorerna till C. P. O. ingen, med undantag af SEUFFERT.

² SCHREVELIUS, Lärobok, s. 112; BROOMÉ, Allmänna civilprocessen, s. 251; WREDE, Civilprocessrätt, II, s. 240; KALLENBERG, Föreläsningar, II, s. 70 f; TRYGGER, Kommentar till lag om ändring etc., I, s. 88; ERICH a. st. s. 23 f., se dock äfven s. 56—58.

³ NELLEMANN a. a. s. 888 ff., MUNCH-PETERSEN a. a. s. 471 ff., HAGERUP, Forelæsningar, I, s. 557.

nämnda grundsatsen¹, som äfven behärskar den österrikiska rätten² och processen i Frankrike och de öfriga romanska länderna³.

Det är redan vid en ytlig betraktelse påfallande, att satsen *res iudicata ius facit inter partes* är oriktig och det i tvenne afseenden. Först och främst förutsätter ju formuleringen, att domen skapade subjektiv rätt för parterna, hvilket står i rak strid mot den ofvan företrädde uppfattningen om rättskraftens rent processuella natur. Men äfven antaget, att domen skapade subjektiv rätt, så kunde den gemeinrättsliga satsen ej vara logiskt riktig. Tillägget *inter partes* gjorde nämligen satsen fullt meningslös. Ty om domen skapade subjektiv rätt mellan parterna, så måste ju domen i afseende å rättsförhållandet dem emellan ha samma karaktär och betydelse som deras privata rättshandlingar, aftal, ensidiga utfästelser o. s. v. Därmed förefunnes ej någon anledning att tala om den principiella begränsningen af domens verkan till parterna⁴. Romarne hafva också

¹ Detta har dock blifvit bestridt af MENDELSON, a. a. s. 305 n. 1, s. 431 ff. samt SEUFFERT, Kommentar, 325 §, anm. 1 a. I öfrigt synes enighet härom vara rådande. Se särskildt HELLWIG Rättskraft, s. 127 n. 6 a.

² A. b. G. B. 12 §; Ö. C. P. O., 530 §, m. 6. Jfr. POLLACK, System, s. 495.

³ Code civ. 1351 art., Jfr. GARSONNET, Traité théorique et pratique de procédure, III, 466 §. Den italienska cod. civ. 1351 art., spanska cod. civ. 1252 art. och den portugisiska cod. civ. 2503 art.

⁴ Det är därför blott fullt konsekvent af MENDELSON, när han, a. a. s. 305 f., fordrar, att tillsatsen *inter partes* aflägsnas och sålunda godkänner regeln blott i dess afkortade form: *res iudicata ius facit*. — Annorlunda emellertid ERICH a. st. s. 23. Denne författare anser sig tvungen "fortfarande vidhålla, att domen — i undantagsfall — kan skapa och upphäfva rättigheter *inter partes*, ehuru väl tertii rättsläge blifver häraf oberördt. Med andra ord: man kan väl tänka sig att en dom utöfvar materiella rättsverkningar, äfven om dessa principiellt hänföra sig endast till förhållandet parterna emellan". Detta uttalande måste betecknas som innebärande en ganska uppenbar motsägelse. Först och främst

aldrig uppställt satsen *res iudicata ius facit inter partes* i den gemeinrättsliga betydelsen¹, utan hos dem löd regeln: *res inter alios iudicata aliis non præiudicat* el. dyl.².

Den omständigheten, att domen — om man bortser från den s. k. konstitutiva domen — icke kan gifva upphof åt någon ny privaträttighet utan blott fastställer det redan befintliga rättsläget mellan parterna, är sålunda en nödvändig förutsättning, för att man principiellt skall kunna tala om en begränsning af domens verkan till dessa. Man finner därför också bland målsmännen för satsen: *res iudicata ius facit inter partes*, ofta den regeln uttalad, att den konstitutiva domen medföra rättskraftig verkan icke blott för parterna utan äfven för hvar och en utomstående person³. Denna sats är emellertid oriktig. I detta afse-

är det nämligen klart, att tillägget *inter partes* ej kan ha den meningslösa innebörden, att det vore parternas rättsläge, som utgjorde föremål för domen. Med begränsningen af domens verkan *inter partes* kan blott afses, att hvad som i rättsförhållandet mellan parterna är fastställt såsom rätt skall gälla blott för dem, så att fastställelsen ej kunde åberopas, ej heller måste erkännas af den utanför rättegången stående person, hvars rätt, till äfventyrs kunde vara beroende af, hurudant rättsläget mellan parterna i verkligheten vore. Däri att fastställelsen i domen ej skulle gälla för en dylik tredje person, däri måste nu ligga, att dennes rätt blott vore beroende af rättsförhållandet, sådant som detta verkligen gestaltar sig, i enlighet med eller i strid emot innehållet i fastställelsen. Skulle emellertid nu domen i undantagsfall skapa eller upphäfva rättigheter för parterna, så betydde ju detta, att i dylika fall rättsförhållandet mellan dem efter domen verkligen gestaltade sig i enlighet med denna. ERICHS uttalande alltså en *contradictio in adjecto*, om tillägget *inter partes* skall gifvas någon rimlig betydelse.

¹ Se HELLWIG, Anspruch, s. 210 n. 5 och Rechtskraft, s. 18 n. 41, s. 126 n. 4.

² I. 63 D. de re iud. 42, 1: Sæpe constitutum est, res inter alios iudicatas aliis non præiudicare; I. 10 D. de exc. et præiud. 44, 1: Res inter alios iudicata aliis non obest; I. 16 D. qui potiores 20, 4: Nec inter alios res iudicata alii prodesse aut nocere solet.

³ Så KALLENBERG, Föreläsningar II, s. 70 f. och ERICH a. st. s. 64 f. Jfr. t. ex. PLANCK, Kommentar, I, Vorbem. IV, anm. 5 a: Die

ende vill jag anmärka följande. I en rättegång, som kan leda till en konstitutiv dom, har domaren i första hand att pröfva, om den af käranden påstådda rättigheten till omgestaltning af rättsförhållandet är grundad. Godkännes densamma, så innebär detta icke blott ett fastställande utan dessutom ett uttalande, att den påstådda rättsförändringen inträder. Detta uttalande har därpå, så snart domen vunnit laga kraft, den ifrågavarande rättsgestaltningen till följd¹. Rättsgestaltningen vid den konstitutiva domen är sålunda en rättsverkan af denna dom såsom ett verkligt rättskonstituerande eller rättsupphäfvande faktum, fullt jämförligt med det privata rättsärendet. Den ifrågavarande rättsgestaltningen kan nu visserligen icke omintetgöras eller på något sätt förvanskas genom åtgöranden från någon tredje person, vare sig dennes egna intressen skulle komma i kollision med densamma eller icke², men detta är uppenbarligen något annat, än att domen bildade *res iudicata* för tredje man³. Därmed är gifvetvis ingalunda sagdt, att begreppet materiell rättskraft vore uteslutet vid den konstitutiva domen.

subjektive Begrenzung der Rechtskraft hat hiernach überhaupt nur Bedeutung für deklaratorische Urteile. Die durch konstitutives Urteil z. B. ein Scheidungsurteil eingetretene Rechtsänderung muss jeder gegen sich gelten lassen.“

¹ HELLWIG, Rechtskraft, s. 3 f.; WALSMANN a. a. s. 139 f.

² HELLWIG säger, Rechtskraft, s. 3: "Die Rechtsänderung, welche das konstitutive Urteil vollzieht, hat geradeso notwendig Wirkung gegenüber jedermann, wie jeder andere rechtsgestaltende Staatsakt und wie das auf eine Rechtsänderung gerichtete Privatrechtsgeschäft". Denna formulering kan dock ej vara riktig. Den konstitutiva domen har lika litet som någon annan rättsgestaltande akt "verkan gent emot hvar och en" utan i regeln blott gent emot dem, hvilkas rättsförhållande är föremål för omgestaltningen.

³ Angående skillnaden mellan domens rättskraftiga verkan och dess verkan såsom ett rättsfaktum med afseende å ett visst rättsförhållande, se särskildt WACH, Handbuch I, s. 626 ff. Jfr äfven min afh. "Om biintervention", s. 26—31.

Det fastställande momentet i denna är föremål för rättskraften, och här kan nu äfven spörsmålet uppstå, om densamma principiellt bör begränsas till parterna eller icke. Svaret härpå bör afgifvas efter samma grunder som svaret på spörsmålet, framställt med hänsyn till den vanliga domens rättskraft ¹.

Principen om rättskraftens blott relativa verkan mellan parterna kan till en början synas hafva de bästa skäl för sig. Framför allt förefaller densamma vara åtminstone rättfärdigad genom en annan grundsats som behärskar den nutida civilprocessen, också den svenska, nämligen den s. k. förhandlingsmaximen ². Denna sammanhänger därmed, att staten i sin rättskipande funktion hvarken kan åstadkomma eller ens har något intresse af att den absoluta sanningen lägges till grund för afgörandet i parternas tvist. Staten har blott intresse af och en däremot svarande plikt att sörja för att parterna i så hög grad som möjligt beredas tillfälle att med civilprocessens hjälp ernå den rätt, som verkligen tillkommer dem. Man har nu funnit, att detta statens intresse bäst tillgodoses därigenom, att en stor del af arbetet i processen öfverlåtes åt parterna själfva, nämligen den utredande verksamheten i och för åstadkommande af en materiellt riktig grundval för domen. Men ej nog härmed. Domaren

¹ "Für diesen feststellenden Inhalt des konstitutiven Urteils gilt die Regel, dass die Rechtskraft nur inter partes wirkt" heter det också hos HELLWIG, Rechtskraft, s. 4, såsom anhängare af principen om rättskraftens relativa verkan mellan parterna.

² Denna anföres i allmänhet som motivering eller stöd för den ifrågavarande principen. Så BÜLOW, Arch. f. civ. Pr., Bd. 62, s. 93 anm. 72; REGELSBERGER, Pandekten I, s. 708; PLANCK, Kommentar, I, Vorb. IV, anm. 5 a; HELLWIG, Rechtskraft, s. 19; WEISMANN, Lehrbuch I, s. 241; WALSMANN a. a. s. 133 ff.; POLLACK, System, s. 495; WREDE, Civilprocessrätt II, s. 237; MUNCH-PETERSEN, Civilproces I, s. 471.

är ej blott befriad från ansvaret för anskaffandet af en allsidig och riktig utredning, utan han är jämväl utesluten från befogenheten att själf anställa någon efterforskning i och för kontrollerande af parternas verksamhet eller för att komplettera densamma. Han måste hålla sig till resultatet af den utredning, som af parterna förebragts i processen, låt vara att han har grundad anledning förmoda, att dessas uppgifter eller eljest det af dem åstadkomna processmaterialet stode i strid med verkligheten. Betänker man så, att parterna å ömse sidor i enlighet med sina intressen i regeln blott kommer att förebringa sådant material, som är ägnadt att grunda en för dem gynnsam dom, så förstår man så mycket mera, att man vid domstolarnas afgöranden i civilprocessen nödvändigt måste räkna med den möjligheten, att domaren måste döma i strid mot hvad som vore materiellt riktigt, ja, att han af formella skäl måste döma i rak strid emot sin egen inre öfvertygelse. Därmed är det äfven klart, att fastställelsen i domen icke kan göra anspråk på att gälla såsom en allmän sanning. Detta leder dock ingalunda med tvingande nödvändighet till att domsnormen blott kunde vara bindande för parterna¹. Men då fastställelsen principiellt kan stå i strid med det materiellt riktiga, måste det onekligen förefalla mycket plausibelt, att domens rättskraft icke borde yttra sig gent emot tredjeman utan begränsas till de personer, hvilka varit ansvariga för åstadkommandet af en riktig grundval för domen, nämligen parterna².

¹ Jfr härom nedan.

² Jfr särskildt WALSMANN a. a. s. 132—136. — BINDER, Zur Lehre etc. s. 5 ff., söker på ett enkelt sätt grunda satsen om rättskraftens principiella inskränkning till parterna. Rättskraften förutsätter — säger han med rätt — att samma rättsfråga, som domstolsvägen en gång afgjorts, ånyo föreligger till bedömande. Af denna rättsfrågans identitet såsom en objektiv förutsättning för rättskraften följer nu enligt BINDER den subjektiva förutsättningen: personernas identitet. "Weil nämlich Objekt der

• Emot den nu framhållna betydelsen för rättskraftens begränsning till parterna af förhandlingsmaximen har MENDELSON¹ fört en polemik, som jag ingalunda finner vara träffande. Densamma utmynnar i följande sats: *Grundsätzlich ist der Schluss von der sogenannten Verhandlungsmaxime auf die Relativität der Urteilstwirkung von der Hand zu weisen. Er ist unpassend, solange der Richter nicht bloss Protokollant des Parteiwillens, solange der Richter mehr und anderes ist als der Vogel, auf dessen Flug nach rechts oder links zwei Streitende den Austrag ihres Streites abstellen.* Det är sant, att domaren är mera än parternas protokollant, ty han är domare, han har att tillämpa rättssatsen på det processmaterial, som i processen förebragts. Men just i afseende å dettas förebringande, i afseende å bildandet af själfva grundvalen för domen kan domarens verksamhet säkerligen i stort sedt bäst betecknas såsom en protokollföring åt parterna. Och det är grund-

Rechtskraft das Streitverhältnis unter den Parteien ist, wie oben gesagt, kann die nämliche Streitfrage nur dann vorliegen, wenn die nämlichen Personen von neuem streiten“. Att denna slutledning ej kan vara riktig, när processen rör sig om en absolut rätt synes emellertid vara ganska klart. Till bemötande af BINDER behöfver man för öfrigt blott kasta en blick på det romersk-rättsliga legatarfallet. I processen mellan testamentstagaren och intestatarfvingen föreligger frågan om testamentets giltighet till bedömande; alldeles samma rättsfråga kan nu göras tvistig i legatärens process mot testamentstagaren och såsom ett prejudicierande spörsmål fordra besvarande i viss riktning för bifall till legatärens talan. Med detta exempel är BINDER vederlagd, eftersom han dels urgerar den af mången bestridda uppfattningen, att domen i testamentsprocessen bildade res iudicata för legatären (s. 63 f.) och dels uttryckligen framhåller, att det ej vore fråga om "Identität der Klagen" utan att det vore tillräckligt "wenn das Entschiedene nur irgendwie, klag- oder einredeweise als Legitimations- oder Präjudizialpunkt, dem Richter zu neuer Entscheidung vorgelegt wird". Se dessutom GEIB, Krit. V. J. Schr., Bd. 39, s. 129 f. samt HELLWIG, Rechtskraft, s. 19 f.

¹ A. a., s. 308 ff.

valen för domen, som bör vara afgörande för dennas innehåll.

Hvilken betydelse emot principen om rättskraftens relativa verkan bör man nu tillmätta den invändningen, att det innebure en logisk motsägelse att låta domsnormen blott gälla för vissa, nämligen parterna, men däremot ej för en tredje person, änskönt han kunde vara eller komma i det rättsliga läge, att han berördes af densamma? Svaret på denna fråga är i själfva verket gifvet i och med den ståndpunkt som ofvan intagits till spørsmålet angående rättskraftens rättsliga natur. Utgjorde domen en själfständig rättsgrund i afseende på det privata rättsförhållandet mellan parterna, vore det rättskraftigt afgjorda i kraft af domen rätt mellan parterna, så måste det äfven sägas vara logiskt omöjligt för en tredje person, för hvilkens rätt det afdömda förhållandet mellan parterna hade någon betydelse, att kunna undgå verkan af domen¹. Påverkades åter det materiella rättsförhållandet icke alls af domen, utan bestode rättskraften blott i den rent formella omständigheten, att domaren i en rättegång vore bunden af den en gång i en föregående process af honom själf eller en annan domare träffade fastställelsen, så kan det ej ligga någon logisk motsägelse däri, att denna bundenhet blott gällde gent emot vissa personer, nämligen parterna, under det att domaren ej vore bunden af en förut träffad fastställelse, om denna afgifvits i en process mellan andra än de nuvarande parterna².

Principen om rättskraftens begränsning till parterna finnes nu i vissa fall vara otillräcklig, också för anhängarna af denna princip. Dessa hjälpa sig med förklaringen, att satsen hade undantag. Af alldeles särskilda skäl, säger man,

¹ Se ofvan s. 27 n. 4.

² Jfr HELLWIG, Rechtskraft, s. 19.

måste processrätten stundom låta domen bilda *res iudicata* också för tredje man¹.

Härmed tror jag mig ha vidrört den svaga punkten hos den ifrågavarande grundsatsen. Härpå häntyder redan den omständigheten, att allmän enighet ej råder angående något enda af de s. k. undantagsfallen. Beträffande ett af dessa, när tredje man succederat i det omprocessade rättsförhållandet efter domen, successionen *post rem iudicatam* heter det hos MENDELSON, att rättskraftens utsträckning till tredje man icke i något rättssystem, i teorien lika litet som i praktiken varit be-
tviflad eller bestridd². Numera kan dock detta påstående ej äga full giltighet. WREDE har, såsom vi ofvan sett, uttalat den åsikten, att domens verkan för *successor post rem iudicatam* icke berodde på någon utsträckning af domens rättskraft. Beträffande öfriga s. k. undantagsfall äro åsikterna emellertid vida mera splittrade. Angående några ser man ej sällan den meningen företrädd, att det i stället för domens rättskraft vore fråga om dess reflexverkan, dess betydelse som ett rättsfaktum för tredje mans rätt eller dess inflytande i en senare rättegång i bevisafseende o. s. v. Rörande andra fall åter säger man stundom, att domen långt ifrån att bilda *res iudicata* för tredje man öfver hufvud taget ej hade något inflytande på hans rättsliga ställning. Bland dessa omtvistade fall kan jag i förra afseendet nämna domen i testamentsprocessen med hänsyn till den romersk-rättslige legataren³, i hufvudgäldenärens process med hänsyn till

¹ Se t. ex. PLANCK, Kommentar I, Vorbem. IV, anm. 5 a; HELLWIG, Rechtskraft, s. 21, Anspruch, s. 255; FREUDENSTEIN a. a. s. 216; BINDER a. a. s. 12; WACH, Rechtsgutachten, s. 11; POLLACK, System, 495.

² A. a. s. 414 f.

³ Se t. ex. å ena sidan SCHULTZE, Z. f. d. C., Bd. 2, s. 41; WACH, Handbuch I, s. 627; FRANCKE, Die Nebenparteien, Göttingen 1882, § 12; HELLWIG, Rechtskraft, s. 22, Lehrb. II, s. 485; och å andra sidan WREDE, Civilprocessrätt II, s. 242; BINDER a. a. s. 63 f.; ECK-

löftesmannan¹ samt domens verkan för en tredje person, hvilken bort uppträda som medpart i en nödvändig process-gemenskap, för den händelse att den bristande saklegitimationen förbisetts². I senare afseendet kan jag anföra domens verkan i afseende å en *successor pendente lite*³ sam domens verkan i processer angående familjerättsliga statusförhållanden⁴.

Det kan ej vara min afsikt att i denna framställning gifva mig in på kontroverserna i de olika fallen. Jag riktar i stället min uppmärksamhet på det tillsynes kanske enklaste fallet, successionen *post rem iudicatam*. Satsen att domen bildar *res iudicata* för en dylik successor har småningom, snart sagdt, erhållit karaktären af ett axiom. Någon

STEIN, Die Intervention, Lpz. 1893, s. 205; FREUDENSTEIN a. a. s. 228; WINDSCHEID, Lehrb., 131 §; REGELSBERGER, Pandekten I, s. 709.

¹ Se härom t. ex. WREDE, Civilprocessrätt II, s. 244; HUSBERG, a. a. s. 60 f.; ERICH a. st. s. 64; HELLWIG, Rechtskraft, s. 30; MENDEL-SOHN a. a. s. 447 f.

² Härom nedan.

³ Att domen bildade *res iudicata* för en dylik successor antages för svensk rätt af HUSBERG a. a. s. 62 och KALLENBERG, Föreläsningar II, s. 71; men förnekas i allmänhet inom den nordiska rättsdoktrinen. Så af SCHREVELIUS, Lärobok, s. 112; WREDE, Civilprocessrätt I, s. 266, II, s. 240; väl äfven NELLEMAN a. a. s. 890; MUNCH-PETERSEN a. a. s. 475. Jfr HUSBERG a. a. s. 62 n. 1. Med de förra öfverensstämmande är gällande tysk rätt (C. P. O. 325 § jfd med 265 §; se härom HELLWIG, Rechtskraft, 21—25 §§); med de senare öfverensstämmande synes däremot österrikisk rätt, trots stadgandet i Ö. C. P. O. 234 §. Se nämligen här- om POLLACK, System, s. 185 o. s. 496.

⁴ Att en dylik dom kunde bilda *res iudicata* för tredjeman antages af SCHREVELIUS, Lärobok, s. 112; HUSBERG a. a. s. 60; TRYGGER, Kommentar till lag om ändring etc., s. 88; WREDE, Civilprocessrätt II, s. 242 f.; ERICH a. st. s. 65. I tysk rätt har den satsen erhållit positiv sanktion, att sådana domar verkade "för och mot alla" (C. P. O., 629, 643, 976 m. 3 §§). Se härom HELLWIG, Rechtskraft, s. 63 ff. och MENDELSONN a. a. s. 464 ff. Satsen att domen i en statusprocess bildade *res iudicata* för tredjeman är emellertid ingalunda obeskridd. Se härom HUSBERG a. a. s. 60 n. 1. I österrikisk process synes densamma sakna giltighet, POLLACK, System, s. 497 f.

verklig motivering för densamma har man nämligen ofta nog ej ansett nödvändigt att förebringa, trots det att man eljest fordrat en särskild grund för domens giltighet emot tredjeman¹. Det synes emellertid vara gifvet, att, om principen om rättskraftens begränsning till parterna vore riktig, så måste en särskild förklaring gifvas till att domen bildade *res iudicata* för ifrågavarande successor². Ty att domens auktoritativa verkan nådde äfven honom kan icke allvarligen betvivlas.

Man har nu velat grunda successors undantagsställning med hans fullständiga identitet med föregångsmannen, parten³. Denna motivering är emellertid, som MENDELSONN framhåller, icke af mycket större värde än ett talesätt, en formel, hvarigenom ett otvifvelaktigt fall af rättskraftens utsträckning till tredjeman skulle bringas i öfverensstämmelse med en sträng princip om rättskraftens begränsning till parterna. Principen löd emellertid: domen bildar *res iudicata* för parterna, icke för med parterna identiska personer. Och för öfrigt, successor har aldrig varit identisk med parten, ty när han blef successor, hade hans auctor upphört att vara part⁴.

Största betydelsen har man väl dock i förevarande afseende tillerkänt den tanke, som ligger innesluten i regeln: *nemo plus iuris transferre potest quam ipse habet*. Det var denna tanke, som förmådde WREDE att här öfver hufvud taget utesluta rättskraftsbegreppet beträffande succes-

¹ Se t. ex. STRUCKMANN-KOCH, Kommentar, 325 § anm. 1: "Dass das rechtskräftige Urteil für und gegen die Parteien und diejenigen Personen wirkt, welche nach dem Eintritte der Rechtshängigkeit Rechtsnachfolger der Parteien geworden sind, ergibt sich aus dem Wesen der Rechtskraft." Jfr äfven ERICH a. st. s. 59 f.

² Jfr MENDELSONN a. a. s. 415.

³ Se t. ex. DUNCKER, Arch. f. prakt. Rechtswissenschaft, Bd. 5, s. 70 ff. Se äfven citat från BEKK, Annalen der bad. Gerichte XI N. 47, hos MENDELSONN a. a. s. 416, n. 1.

⁴ Jfr MENDELSONN a. a. 416 f.

sor. I förevarande afseende må angående den nyssanförda regeln följande anmärkas. Anser man, att rättskraften har materiellt-rättslig betydelse, att, såsom MENDELSON formulera, *das im rechtskräftigen Urteil Entschiedene ist kraft des Urteils Recht*, så följer också med hänsyn till den ifrågasvarande regeln, att domen äfven bildade *res iudicata* för successor, åtminstone om successionen skett, först efter det att domen vunnit laga kraft¹. Utgår man åter från, att rättskraften blott utgjorde en domarens rent formella bundenhet, så får till en början skillnad göras mellan universal- och singularsuccession. Beträffande den senare är det af det föregående ganska klart, att spørgsmålet, om och i hvad mån successor inträder i partens omprocessade rätt, ej har något samband med frågan om partens dom bildar *res iudicata* för successor. Se vi åter på partens universalsuccessorer, så kunde väl — äfven med den nämnda utgångspunkten — ifrågasättas, huruvida icke rättskraften för dessa vore grundad med den tanke, som ligger innesluten i den nyss anförda regeln. Domarens bundenhet i en senare process af en föregående dom kunde kanske — särskildt med antagande att principen om rättskraftens begränsning till parterna vore riktig — sägas motsvaras af en viss partens processrättsliga ställning, hvilken kunde karakteriseras så, att han antingen hade rätt i processen att gentemot sin motpart åberopa denna domarens bundenhet eller ock vore oförmögen att bestrida densama. För parten hade rättskraften sålunda yttrat sig som en inverkan på hans processrättsliga ställning. Fattade man nu begreppet universal-succession så, att det innebure en öfvergång af auctors rättsställning i sin totalitet på succesor, så skulle ju därpå också

¹ Jfr HELLWIG, Rechtskraft, s. 126; se dock MENDELSONS polemik emot antagandet af den ifrågasvarande grunden till rättskraftens giltighet för successor a. a. s. 420 ff.

följa att denne intoge auctors antydda processrättsliga ställning. Begreppet universalsuccession har emellertid icke denna vidsträckta omfattning inom juridiken i allmänhet¹, och säkerligen kan icke i svensk rätt utletas något stöd för att arflåtarens rent processuella befogenheter eller förpliktelser öfverginge till hans arfvingar. Dessa succedera blott i arflåtarens rättigheter och förpliktelser af förmögenhetsrättslig art².

Vill man som grund för successors undantagsställning i förhållande till andra med afseende å principen om rättskraftens begränsning till parterna anförä, att rättskraftens giltighet mot successor vore praktiskt nödvändig, enär rättskraften eljest genom fingeradt förtyttrande af den omprocessade rätten alltid skulle kunna dragas i tvifvelsmål³, så har man enligt mitt förmenande tangerat den riktiga synpunkten. Stode det definintivt fast, att domen principiellt kunde bilda *res iudicata* blott för parterna, så kunde väl den praktiska betydelsen af ett dylikt argument vara ägnad att grunda ett undantag från denna regel beträffande partens successor. Men så länge denna regels riktighet ej är höjd öfver allt tvifvel synes mig argumentet vara ägnadt snarare att rubba än att styrka tillförlitligheten af densamma.

Någon annan betydelse kan ej heller tillerkännas den särskilda motivering, hvarmed HELLWIG vill grunda detta undantag från regeln om rättskraftens begränsning till parterna. Han åberopar nämligen som grund *ein solches civilrechtliches Verhältnis des Dritten zu einer der Prozessparteien, kraft deren die Rechtslage des Dritten durchaus von derjenigen abhängt welche gegenwärtig zwischen den*

¹ Se t. ex. HELLWIG, Rechtskraft, s. 125.

² "Med kvarlåtenskap förstås härvid den aflidnes förmögenhetsrättigheter i dödsstunden," WINROTH, Arf och Danaarf, s. 7.

³ Så BEKKER, Proz. Konsumption, s. 213, enligt MENDELSON a. a. s. 418.

beiden Prozessparteien besteht¹. Dock icke så, att däraf med nödvändighet skulle följa, att *successor post rem iudicatam* vore bunden af domen, utan blott så, att *dieses civilistische Abhängigkeitsverhältnis de lege ferenda* rättfärdigade die in § 325 C. P. O. statuerade Ausdehnung der Rechtskraft auf die *post rem iudicatam* eingetretene Rechtsnachfolge och *de lege lata* vore att betrakta som dess grund. Mit Recht, tillägger han, *bemerken die Motive zu dem Vorentwurf*, dass die Ausdehnung eine Konzession an das unverkennbare Bedürfnis des praktischen Verkehrs ist und den Zweck hat, zu verhüten, dass die rechtskräftig entschiedene Frage dadurch nochmals zum Gegenstande des Prozesses gemacht werden könne, dass eine Partei das ihr wirklich oder angeblich zustehende Recht an einen Dritten veräußert². Äfven HELLWIG har här tangerat den riktiga synpunkten, i det han betonat rättskraftens rent praktiska ändamål såsom ensamt afgörande för dess giltighet mot successor. Men ligger det då ej en verklig motsägelse i att beteckna rättskraftens verkan mot successor såsom ett undantag, om densamma just i detta "undantagsfall" blott kan motiveras med sitt eget praktiska ändamål?³

¹ HELLWIG, Anspruch, s. 255. Häremot har MENDELSONN fört polemik a. a. s. 422 ff.

² HELLWIG, Rechtskraft, s. 127 f.

³ MENDELSONN avslutar sin polemik emot HELLWIGS ofvan anförda uttalande i "Anspruch und Klagerecht" i följande ordalag: "omöjligen kan man vid konstruktionen af rättskraftens verkan mot tredjeman eliminera bort rättskraften; omöjligen kan man bestämma gränserna för domens verkan efter rent civilrättsliga, af den fällda domen oberoende förhållanden". Detta vore dock möjligt under en förutsättning, nämligen den nyss anförda, att riktigheten af satsen om rättskraftens principiella begränsning till parterna icke kunde betvivlas. HELLWIG har emellertid själf med sitt ofvan anförda resonemang gifvit den kraftigaste stöten å tron på orubbligheten af denna sats.

Man har emellertid också slagit in på en helt annan väg till förklaringen af domens rättskraftiga verkan mot ifrågasvarande successor ¹. Man har till en början sökt bortse från hans privaträttsliga förhållande till parten och betraktat honom som en vanlig utanför rättegången stående person. Och frågan blir nu: kan han som sådan behandla domen mot sin föregångsman såsom icke existerande, eller måste han räkna med domen? Och i senare fallet, hvilken betydelse har den omständigheten, att han är företrädarens, partens, successor? ²

Härvid ha vi i första hand att skänka vår uppmärksamhet åt en sats, hvilken synes hafva karaktären af allmängiltighet. Denna sats lyder så: äfven om domens rättskraft icke sträcker sig till tredjeman, så måste denne dock respektera domen, d. v. s. erkänna dess verkningar mellan parterna, alltså också rättskraften mellan parterna. Denna sats finnes i olika formuleringar uttalad af ett stort antal rättslärdas ³, men den finnes ingenstädes bestridd.

¹ MENDELSON a. a. s. 424 ff.

² MENDELSON a. a. s. 424.

³ Så säger HUSBERG a. a. s. 59: "Det är sant, att det fastställda rättsförhållandet är ett parternas rättsförhållande. Men lika visst är å andra sidan, att hvad domen utsagt om tillvaron af detta är en res iudicata ej endast för parterna utan för alla. Det rättsliga förhållande, som i domen bestämdes mellan parterna, kan sedermera af ingen bestridas"; WREDE, Civilprocessrätt II, s. 244: "En annan sak är, att en dom faktiskt kan hafva betydelse äfven för tredjeman. Har en fastighet tilldömts viss person, måste sakrättshafvare, grannar och andra, med hvilka han kan komma i beröring, erkänna honom såsom ägare af fastigheten och berättigad att handla i denna egenskap"; ERICH a. st. s. 56 f.: "Man tyckes förbise, att då genom domen ett rättsförhållande en gång blifvit fastställt, så är detta ett sakförhållande, som icke kan ignoreras ens af någon utomstående"; ECCIUS, Theorie und Praxis des . . . Privatrechts, Bd. I, s. 299: "Der Rechtszustand, welcher durch ein Urteil nach gesetzlicher Vorschrift geschaffen wird, ist nicht nur von den Parteien des Prozesses, sondern als ein zwischen diesen begründeter Rechtszustand von jedermann anzuerkennen"; WACH, Rechtsgutachten, s. 9: "Will man über die wirkliche subjektive Ausdehnung der Rechtskraft ins Klare kommen,

Äfven MENDELSONH räknar med riktigheten af denna sats (a. a. s. 425 f.). Med utgångspunkt från densamma söker han visa, att successionsfallet *post rem iudicatam* och öfver hufvud taget de fall, i hvilka domen bildade *res iudicata* för tredjeman, blott vore uttryck för denna allmänna sats och alltså ej borde betraktas såsom på särskilda skäl grundade undantag samt att sålunda den allmänt antagna principen om rättskraftens begränsning till parterna vore oriktig. Kärnpunkten i hans argumentering kan nu sägas vara följande.

MENDELSONH konstaterar först, att denna allmänna giltighet af domens rättskraftiga verkan mellan parterna måste vara oberoende däraf, om det öfver hufvud taget finns personer, hvilkas rätt kan beröras af domen eller icke.

so ist auszugehen von der selbstverständlichen von jedermann anzuerkennenden Existenz der rechtskräftigen Entscheidung "inter partes". Särskildt intressant är uttalandet af PLANCK, Kommentar, I, Vorbem. IV, anm. 5 a. Efter betonande af principen om rättskraftens relativa verkan mellan parterna heter det: "Dabei ist aber zu beachten, dass, wenn man von der Wirkung der Rechtskraft gegen Dritte spricht, darunter nicht zu verstehen ist, das Dritte die Existenz des Urteils und die daraus für die Parteien sich ergebenden Wirkungen gegen sich gelten lassen müssen. Es ist dies eine Tatsache, die jeder als bestehend anerkennen und gegen sich gelten lassen muss. Die Wirkung der Rechtskraft gegen einen Dritten in dem hier fraglichen Sinne besteht darin, dass der Inhalt des Urteils, soweit dieser nach § 322 rechtskräftig wird, auch dem Dritten gegenüber als wahr gilt. Wenn A mit dem Eigentumsanspruche gegen B obgesiegt hat und B in dem rechtskräftigen Urteil unter Anerkennung des Eigentums des A zur Herausgabe der in Streit befangenen Sache verurteilt ist, so muss jeder die Tatsache, dass im Verhältnisse zwischen A und B das Eigentum der betreffenden Sache als dem A zustehend gilt und B verpflichtet ist, die Sache dem A herauszugeben, gegen sich gelten lassen und tritt sofern ein Rechtsverhältnis des Dritten von dieser Tatsache berührt wird, eine Einwirkung auf das Rechtsverhältnis ein. Dagegen kann A sich einem Dritten gegenüber nicht darauf berufen, dass ihm nach dem Urteile das Eigentum an der betreffenden Sache zustehe, denn die Zuerkennung des Eigentums gilt nur dem B, nicht dem Dritten gegenüber". Se härom s. 45 nedan.

Han tager därefter följande exempel. A har afgått som segrare i en servitutsprocess mot B. Sedermera föryttras egendomen åt C, som är en godtyckligt vald tredje person. Den omständigheten, att C succederat i det omtvistade rättsförhållandet och därigenom kommit inom området för denna domens giltighet, kunde hvarken göra, att domens giltighet förändrades eller ginge förlorad men inte heller, att den blefve utsträckt. C måste nämligen oberoende af sitt förvärf från parten erkänna deklarationen i domen af det mellan A och B bestående rättsförhållandet. Man kunde rent af sätta i fråga, huruvida han genom successionen med hänsyn till domens allmänna giltighet faktiskt komme i ett särskildt förhållande till domen. Successionen hade emellertid i regeln betydelsen, att det mellan A och B bestående rättsförhållandet blefve normerande för C:s rättsliga ställning i förhållande till A eller B eller till dem båda. Härigenom kom den där allmänna giltigheten hos domen, hvilken C oberoende af successionen måste erkänna, att innebära en rättskraftig verkan mot C. Domen bildade alltså *res iudicata* för C, icke därför att domens rättskraftiga verkan före successionen genom denna blifvit förändrad, utan därför att C:s rättsliga läge genom successionen blifvit förändradt. I enlighet härmed måste domens rättskraftiga verkan mot tredjeman blott betraktas som en praktisk tillämpning, en yttring i det konkreta fallet af den domens giltighet i afseende å tredjeman, hvilken alltid ehuru oftast blott latent vore för handen¹. I den följande delen af sitt arbete söker MENDELSONH visa, att också andra fall, hvilka pläga betecknas som undantag från principen om rättskraftens begränsning till parterna, i själfva verket icke framstå såsom några på särskilda skäl grundade undantag, utan att tvärtom domen äfven i dessa fall blott utvecklade

¹ MENDELSONH a. a. s. 427 f.

den rättskraftiga verkan, som alltid utmärkte densamma¹. Det är i anledning häraf som MENDELSONHNS förkunnar följande satser: . . . *Die Rechtskraftwirkung tritt unter den Parteien ein: das heisst nicht, dass sie sich nur unter den Parteien äussert; es heisst vielmehr, dass sie sich überall da äussert, wo zwischen den Parteien geltendes Recht, das unter den Parteien rechtskräftig entschieden wurde, im Lauf eines späteren Prozesses in Frage kommt. Die rechtskräftige Entscheidung unter den Parteien hat als solche absolute Geltung; kraft des Urteils ist das Entschiedene zwischen den Parteien Recht und jederman kann durch Berufung auf das Urteil unwiderleglich darthun, dass das Entschiedene zwischen den Parteien Recht ist*². Jedermann kan das, vermöge der Rechtskraftwirkung unter den Parteien; nicht bloss der Erbe, der Singularnachfolger, der Bürge einer Partei. Und diese letzteren aus der Menge der Dritten herausgenommenen Personen nehmen nicht anders, nicht in höherem Mass an der Rechtskraftwirkung teil als irgend ein Dritter als jedermann . . .³

MENDELSONHNS har i själfva verket ej blifvit vederlagd. KRÜCKMANN, som underkastat MENDELSONHNS arbete en omsorgsfull granskning, ansluter sig obetingadt till hans

¹ A. a. särskildt s. 437 ff.; 446—468; 474—476; 480 ff. "Es klingt wie eine Binsenwarheit, wenn man sagt, dass niemand bestreiten kann, das im Urteil zwischen X. und Y. als zwischen X. und Y. bestehendes Recht erklärte sei zwischen X. und Y. Recht. Und doch ergibt sich aus diesem Satz die Lösung der in der Litteratur viel erörterten und in der Praxis verschieden beurteilten Streitfrage über die Wirkung von Urteilen über obligatorische Rechtsverhältnisse", s. 480 f.

² Jfr HUSBERG a. a. s. 59: "Domen är alltså af verkan för en hvar, för hvilken frågan om samma förhållandes tillvaro i rättsligt hänseende är af betydelse, och kommer därmed att medelbart vara bestämmande för andra än parterna". Se äfven citatet ofvan s. 40 n. 3.

³ A. a. s. 509 f.

princip¹. PAGENSTECHER, som, såvidt jag har mig bekant, i Tyskland senast *ex professo* behandlat rättskraften, har i sitt stora arbete icke tagit ställning till MENDELSONNS lära². ERICH uttalar sitt gillande af MENDELSONNS slutsatser³. WALSMANN (a. a. s. 132 ff.) grundar sin anslutning till principen om rättskraftens relativa verkan mellan parterna gent emot MENDELSONN hufvudsakligen med argument, som hämta sitt innehåll från omständigheter, hvilka stå i samband därmed, att civilprocessen behärskas af förhandlingsmaximen. Härmed kan emellertid MENDELSONN ingalunda vara vederlagd. Förhandlingsmaximen rättfärdigade blott principen om rättskraftens principiella begränsning till parterna utan att med logisk nödvändighet tvinga oss till densammas antagande⁴. För öfrigt torde MENDELSONNS teori ej råka i mycket skarpare kollision med förhandlingsmaximen än grundsatsen om rättskraftens relativitet med de nödvändiga undantagen från denna sats.

¹ Z. f. d. C., Bd. 30, s. 199—229; se särskildt s. 226.

² Detta förefaller så mycket mera anmärkningsvärdt, som han dock gått in på "Verschiedenheiten hinsichtlich der subjectiven Grenzen der Wirkungen", a. a. s. 332 ff. och under rubriken "Absolute Rechtskraft?" särskildt behandlat frågan om "die Wirkung eines früher ergangenen rechtskräftigen Urteils in Prozessen mit dritten Personen", a. a. s. 347 ff. Hans behandling af detta spörsmål torde ej kunna tillmätas någon betydelse i och för intagande af ståndpunkt i den ifrågavarande kontroversen.

³ A. st. s. 57. Innebörden af dem torde han dock hafva missförstått. Detta synes framgå däraf, att han trots sin anslutning till MENDELSONN på åtskilliga ställen (s. 23, 24, 58 ff.) låter som sin uppfattning framgå, att rättskraftens verkan principiellt vore begränsad till parterna, ehuru man dock ofta inom litteraturen synes honom "vara benägen att alltför starkt framhålla rättskraftens relativitet" (s. 56). Dylika sväfvande uttalanden äro ej ovanliga hos ERICH, och det torde vara hart när omöjligt att utgrunda, hvilken ståndpunkt denne författare verkligen intager i de berörda frågorna angående rättskraften. Man läse t. ex. s. 20 ff., s. 57 ff.

⁴ Jfr HELLWIG, Rechtskraft, s. 19. "Aus dem Verhandlungsmaxime allein kann die Beschränkung dieser Rechtskraftwirkung nicht rechtfertigt werden".

I sitt ofvan¹ anförda uttalande har PLANCK sökt åstadkomma öfverensstämmelse mellan å ena sidan principen om domens relativa verkan mellan parterna och å andra sidan satsen, att tredjeman måste erkänna och låta mot sig gälla domens existens och de af densamma framgående verkningarna för parterna. Detta senare, säger han, hade ej något att skaffa med rättskraftens verkan mot tredjeman. Denna bestod nämligen däri, att domens innehåll också skulle gälla som sant gent emot honom. Betydelsen af denna distinktion belyser PLANCK, som vi sett, med ett exempel. Om A besegrade B i en vindikationsprocess, så måste tredjeman erkänna, att A vore ägare i förhållande till B, men däremot icke, att han vore ägare öfver hufvud taget, i förhållande tiil tredjeman. Äfven antaget, att domens verkan gent emot denne blifvit riktigt bedömd af PLANCK, så kan väl dock icke däraf framgå att den af honom gifna distinktionen vore befogad. Ty hvad är innehållet i den ifrågavarande domsnormen? Jo, fullt kongruent med verkningarna af domens existens mellan parterna, såsom dessa fattats af PLANCK, nämligen icke att A öfver hufvud taget är ägare, utan att han är det i förhållande till B. Innehållet i domsnormen måste alltså tredjeman i detta fall erkänna vara sant, om han i PLANCKS mening måste låta domens existens och de därur härflytande verkningarna för parterna gälla mot sig.

I själfva verket måste väl också sägas, att om den satsen är riktig, att tredjeman måste erkänna och låta emot sig gälla domens existens och de ur densamma härflytande verkningarna för parterna i den mening, att han måste erkänna, att rättsförhållandet dem emellan vore sådant, som det genom domen blifvit normerat, så kan MENDELSONHS teori ej vederläggas. Denna sats är emellertid oriktig.

¹ S. 40 n. 3.

Först och främst från stånpunkten, att rättskraften såsom ett rent processuellt institut blott bestode i domarens i en senare rättegång bundenhet af en förut fallen dom. Med utgångspunkt härifrån erhåller påståendet, att tredje- man måste erkänna domens existens och de af densamma framgående verkningarna för parterna eller att han måste erkänna rättskraftens verkan för dessa, en helt annan betydelse, än att han måste erkänna, att rättsförhållandet dem emellan vore sådant, som domen utsäger. Rättskraftens verkan för parterna innebär ju med denna utgångspunkt blott, att domaren i en senare rättegång gentemot dem är bunden af det förut träffade afgörandet. Från den omständigheten, att tredje- man nu måste erkänna, att domaren i en senare rättegång gentemot parterna vore bunden af den förra domen, kan omöjligen den slutledningen dragas, att domarens bundenhet häraf också gällde i afseende å tredje- man, så att han kunde åberopa domen mellan parterna, resp. vore oförmögen att bestrida dess riktighet i en senare rättegång, hvori han blifvit invecklad t. ex. i egenskap af successor till en af de föregående parterna. Då jag redan förut motiverat min anslutning till uppfattningen af rättskraften såsom en domens rent processuella verkan, kan redan härmed MENDELSONS teori anses vara vederlagd ¹.

Utgår man åter från, att rättskraften tillförde domen

¹ Egendomligt nog finner man ej hos HELLWIG denna nära till hands liggande argumentering emot MENDELSON. Och dock ligger från HELLWIGS stånpunkt vederläggningen af MENDELSONS bevisföring innesluten i följande uttalande, Rechtskraft, s. 139: "Beruft sich mein Gegner K zur Begründung seines Eigentums darauf, dass dieses gegenüber dem B festgestellt sei, so bin ich als Dritter im allgemeinen berechtigt, einfach zu erwidern: "Natürlich muss ich die Existenz dieses rechtskräftigen Urteils anerkennen, und ich bestreite auch in keiner Weise die Wirkung, die sich aus ihm für dich gegenüber dem B ergibt. Aber diese Wirkung besteht lediglich darin, dass dieser frühere Prozessgegner diese Behauptung,

konstitutiv verkan i afseende å rättsförhållandet mellan parterna ¹, så måste för visso MENDELSONHS slutsatser anses giltiga, men icke af de skäl, som han själf anfört. Rättskraftens giltighet mot tredjeman — d. v. s. att rättskraften mellan parterna yttrar sig, så snart *zwischen den Parteien geltendes Recht, das unter den Parteien rechtskräftig entschieden wurde, im Lauf eines späteren Prozesses*, hvari tredjeman uppträder som part, *in Frage kommt* — måste, som ju redan påvisats ², med den nu förutsatta uppfattningen helt enkelt följa däraf, att tredjemans rätt i det konkreta fallet är beroende af hur rättsförhållandet mellan parterna i den förra processen verkligen gestaltat sig. Ty detta gestaltade sig på grund af rättskraften i enlighet med domen i denna process.

Det torde emellertid vara af ett visst intresse — med hänsyn till saknaden af hittills förd motbevisning och det ampla erkännande, som KRÜCKMANN gifvit MENDELSONHS argumentering — att påvisa, att denna däremot icke kan föra till den senares slutsatser, äfven om man godkände åsikten, att rättskraften mellan parterna innebure, att rättsförhållandet dem emellan gestaltade sig i enlighet med innehållet i domsnormen. Själfva utgångspunkten, hvarpå MENDELSONH stöder hela sin bevisföring, nämligen satsen, att hvar och én utanför rättegången stående person måste erkänna och låta mot sig gälla domens rättskraftiga verkan mellan

du seist der Eigentümer nicht bestreiten kann. Kann er es nicht so kann ich es doch darum nicht weniger, da das Urteil nur zwischen euch selbst Wirkung hat“. HELLWIG menar, att också PLANCK i sitt ofvan behandlade uttalande ej säger något annat. Af PLANCKS exempel är det emellertid tydligt, att han med tredjemans erkännande af domens existens och de däraf härflytande verkningarna för parterna just afser hans erkännande af att rättsförhållandet mellan parterna öfverensstämde med deklarationen i domen.

¹ Man erinre sig, att den s. k. konstitutiva domen icke har rättskraften att tacka för sin rättsgestaltande verkan (ofvan s. 28 f.).

² Ofvan s. 27.

parterna, saknar grund. Ett positivt lagbud för denna sats kan lika litet utletas hos oss som i den tyska processrätten. Dess giltighet måste därför grunda sig därpå, att rättskraftens mellan parterna eget väsen nödvändiggjorde, att densamma respekterades af alla. Detta vore kanske fallet, om domen själf hade en sådan inneboende egenskap i sig, som uttryckes därmed, att domen sägs vara rättskraftig. Detta vore möjligen äfven fallet, om man med SAVIGNY och hans efterföljare ansåge domens rättskraft bero därpå, att domen fingerades vara sann, d. v. s. med den materiella rätten öfverensstämmande. Att den förra förutsättningen ej kan vara för handen är utan vidare klart. Icke om någon laga kraft vunnit dom kan nämligen sägas, att den är materiellt riktig, utan blott, att den är antingen riktig eller oriktig. Beträffande den senare förutsättningen åter så är ju den ståndpunkten numera allmänt öfvergifven, enligt hvilken domens rättskraft grundades på fiktion af sanning.

Rättskraften är i förhållande till domen något rent sekundärt, utifrån kommande. Och grunden till att den kommit kan blott vara den förut i annat sammanhang framhållna, att det rättsskydd, som staten genom rättskipningen vill meddela sina undersåtar, utan domens materiella rättskraft vore fullkomligt illusoriskt. Det praktiska lifvet har skapat rättskraften för att med denna utfylla de brister, som på grund af den mänskliga ofullkomligheten nödvändigt måste vidlåda statens dömande verksamhet. Rättskraften måste därför till sin karaktär och sina verkningar, såsom en rent praktisk institution, icke ett ur domens inre väsen rationellt och logiskt framgående institut, helt och hållet bestämmas af uppgiften att göra det rättsskydd, som staten i processen meddelar för de privata rättsförhållandena, effektivt.

Frågan blir därför: fordrar rättskraften i och för sin uppgift att göra rättsskyddet åt parterna i processen effek-

tivt, att domens rättskraftiga verkan för parterna, det vill med den nu förutsatta åskådningen om rättskraftens konstitutiva betydelse säga, att det rättsförhållande, hvilket domen förklarar bestå mellan parterna, erkännes af alla utanför rättegången stående personer? Frågan kan blott med "nej" besvaras. Om A gent emot B får en sakrätt eller ett fordringsanspråk fastställt, så är det för A:s rätt ur processen i regeln fullkomligt likgiltigt, huruvida andra personer än B erkänna eller låta mot sig gälla, att A gent emot B är berättigad. Ett bestridande häraf från en godtyckligt vald tredjemans sida berör A:s rätt lika litet, som ett uttalande af en person, att ett mellan två andra personer ingånget kontrakt vore ogiltigt, kunde beröra dessas rätt på grund af kontraktet. Detta är utan vidare klart, när det i processen mellan A och B dömts öfver ett fordringsanspråk. Men det är ej mindre sant, när det i processen fastställts, att A är ägare till den omtvistade egendomen. Frågan är nämligen ej, huruvida den absoluta rätten, A:s äganderätt, skall erkännas af alla på grund af domen, utan spörsmålet är, om A:s behof af rättsskydd i processen kan anses påfordra, att ingen utanför rättegången stående kunde bestrida, att A i förhållande till B vore ägare. Ty rättskraften mellan parterna skulle ju närmast blott innebära, att A i förhållande till B vore ägare. Det torde vara klart nog, att ett erkännande eller bestridande häraf från tredjemans sida måste vara A rättsligen fullkomligt likgiltigt. De kunna icke ens uppfattas som handlingar med rättslig betydelse. Man kan öfver hufvud taget ej säga, det tredjeman måste erkänna, medgifva, låta emot sig gälla eller underlåta att bestrida o. s. v. rättskraften mellan parterna. Tredjeman kan blott ha en rättsligen fullkomligt irrelevant uppfattning eller ett rättsligen irrelevant uttalande därom, hur han finner rättsförhållandet mellan parterna vara regleradt genom domen.

För att gå till det af MENDELSON använda exemplet — A besegrar B med en *actio confessoria*, C är en godtyckligt vald person bland utanför rättegången stående — så kan C nu ej med någon slags rättslig effekt för sig själf eller för A erkänna eller bestrida den fastställda servitutsrätten till B:s fastighet. Såväl A:s och B:s som C:s rätt förblir densamma, vare sig C låter det mellan parterna fastställda rättsförhållandet "gälla emot sig" eller icke. Dylika handlingar kunna ej ha annan betydelse än ett rent personligt uttalande — till dess att C:s rättställning på visst sätt skilt sig från andra utanför processen ståendes, t. ex. därigenom, att han ärft eller köpt fastigheten af B. Nu först beröres A:s rätt däraf, huruvida C vore tvungen att låta det mellan A och B fastställda rättsförhållandet gälla emot sig eller icke. Nu först kan därför det spörsmålet med någon betydelse framställas, om C måste erkänna domens rättskraftiga verkan mellan parterna eller icke.

Kan läran om rättskraftens absoluta verkan mellan parterna nu af olika skäl icke vara riktig, så följer däraf dock ingalunda, att de fall, hvari domen måste sägas bilda *res iudicata* för tredjeman, vore att beteckna som singulära undantag från en princip, enligt hvilken rättskraftens verkan begränsades till parterna. Jag tror tvärtom, att ej heller en dylik princip kan grundas. Jag förmenar, att man ej kan utleta några undantagsfall med afseende på rättskraftens subjektiva begränsning. Det torde i stället kunna påvisas, att rättskraftens giltighet för parterna och dess giltighet för tredjeman — i den mån sådan föreligger — härflyter ur en gemensam grund. Denna grund är den, som här ofta framhållits och som öfver hufvud taget gifvit upphof åt rättskraften, den grund, som bäst karakteriseras, när rättskraftens uppgift säges vara att tillföra domenegen skapen att vara slutgiltig och dymedelst göra

det i processen åt parterna meddelade rättsskyddet effektivt. Detta bör vara den tongifvande, enligt mitt förmenande med orätt förbisedda synpunkten, också när det gäller att gifva ett positivt svar med hänsyn till spørgsmålet om rättskraftens subjektiva begränsning.

Beaktar man det sagda, så synes följande allmänna regel till sin riktighet framstå, snart sagdt, såsom ett axiom, regeln, att rättskraften å ena sidan måste verka i den utsträckning, som betingas för effektiviteten af det parterna meddelade rättsskyddet och å andra sidan, att den ej kan verka i större utsträckning än som härför är erforderligt. I enlighet härmed komma gifvetvis parterna att alltid vara bundna af domens rättskraft. Att detta är nödvändigt för att rättsskyddets effektivitet genom rättskraften skall kunna nås behöfver ej särskildt framhållas. Men af det sagda följer också, att rättskraften måste utsträckas till vissa andra personer än parterna, nämligen till dem, hvilka stå i det förhållande till någon af parterna, att rättsskyddet för dessa ej kunde blifva effektivt, om icke domen bildade *res iudicata* också för de ifrågavarande utanför processen stående.

Så är det — för att taga det hittills som exempel använda fallet, successionen *post rem iudicatam* — ganska klart, att parterna ej skulle kunna vara tillfreds med det rättsskydd, som genom domen meddelades dem, om icke domen äfven vore bindande för dem, som succederade efter parterna i det rättsförhållande, som utgjort tvisteföremålet i processen. Om A tillerkännes äganderätt i processen mot B, men denne i strid mot domen öfverlåter den omtvistade saken till C, så är det uppenbart, att det rättsskydd, som A genom domen erhållit, vore af noll och inte värde, om ej domaren i en senare rättegång mellan A och C vore bunden af den förra domen, som fastställt A:s äganderätt

till egendomen. Detsamma om A i rättegången befriats från B:s kraf emot sig. Det rättsskydd han i domen erhållit kunde göras fullständigt illusoriskt, om B öfverläte sitt förmenta fordringsanspråk till C, och domen ej gällde äfven mot denne. Det synes alltså vara gifvet att — om rättskraften ej sträckte sig till den förlorande partens successor — den vinnande partens rättsskydd skulle af hans motpart kunna göras fullständigt illusoriskt därigenom, att denne efter domen läte en tredje person succedera i rättsförhållandet. Men äfven om successionen äger rum på den vinnande partens sida, vore det ej mycket bevänt med det rättsskydd, som i domen lämnats denne, om successor ej i rättegång emot motparten eller dennes successor kunde åberopa domen såsom obestridlig grundval för sin rätt. Till det rättsskydd, som domen med fastställandet af A:s äganderätt gent emot B velat meddela den förre, måste gifvetvis höra, att han är definitivt säkrad från att göra förlust, som kunde uppstå därigenom, att hans successor i förhållande till B ej betraktades såsom ägare. Detta kan blott ernås därigenom, att domaren icke blott i en senare rättegång mellan A och B utan äfven i en process mellan¹⁹¹ successor C och B vore bunden af afgörandet i den första rättegången mellan A och B. Hade detta afgörande ej obestridlig giltighet i t. ex. en vindikationsprocess mellan B och C, kunde det inträffa, att B:s eviktionstalan bifölles och att A därmed utsattes för ett regressanspråk från C. Det kan öfver hufvud taget sägas tillhöra ett effektivt rättsskydd för en part, att hans successorer åtnjuta samma skydd som han själf. Beträffande de rättigheter, i fråga om hvilka succession kan ske, innebär det nämligen ett särskildt värde hos rättigheten, att den kan öfvergå till annan med den verkan, att rättigheten i successors hand är lika skyddad som i auctors. Vid hvilket slags öfvergång af rättigheter det än är frågan

om, är det uppenbart, att detta skydd för rättigheten är af betydelse icke blott för successor själf utan i samma mån äfven för auctor.

Äfven i andra fall hvari domen plägar antagas bilda *res iudicata* för tredjeman, låter domens utvidgade rättskraft förklara sig af parternas behof af effektivt rättsskydd, alldeles så som domens rättskraftiga verkan mellan parterna själfva. Tredjeman står här i det särskilda förhållande till någon af parterna, att det rättsskydd, som i processen skall meddelas denne eller hans motpart, ej blefve fullt effektivt, såvida icke domen bildade *res iudicata* äfven för tredjeman.

Innan jag belyser detta med några exempel, vill jag till bemötande upptaga en invändning emot den regel, hvilken jag här vågat föreslå som ett anspråkslöst bidrag till lösningen af problemet "rättskraftens subjektiva begränsning", en invändning, hvilken vid en första betraktelse kan förefalla nog så betydelsefull. Partens rättsskyddsbehof har jag anført som grund för en rättsverkan mot tredjeman. Detta behof, vill man säga, kunde väl anföras som grund till, att tredjeman vore befogad att till sin förmån åberopa domen såsom *res iudicata*, under det att däremot domsnormen — särskildt med hänsyn till förhandlingsmetodens betydelse för karaktären af fastställelsen i domen — ej kunde vara bindande till förfång för tredjeman. De argument, som i detta afseende kunna anföras från förhandlingsmaximen, förlora emellertid först och främst i betydelse, när man beaktar förutsättningen för, att domen, enligt min regel bildade *res iudicata* för tredjeman, nämligen, att detta vore nödvändigt för effektiviteten af det parterna meddelade rättsskyddet. Processens uppgift är att meddela ett effektivt rättsskydd för dessa. Förhandlingsmetoden är ett medel i processens hand till fyllandet af denna uppgift och får alltså icke motverka densamma. Och för öfrigt, er-

känner man, att ett anspråk tillkommer parten att erhålla ett effektivt rättsskydd i processen, så innebure det ju en kränkning af partens intresse, om domen icke tillätes bilda *res iudicata* för tredjeman. Detta partens intresse torde ej utan vidare kunna sägas vara mindre beaktansvärdt än tredjemans intresse af att ej vara bunden af domen. Säkert är, att tredjemans ifrågavarande intresse ej i första hand kan gifva anledning till att partens anspråk på ett effektivt rättsskydd måste vika. Tredjemans intresse kan för rättsordningen närmast blott åstadkomma, att verkningarna af kollisionen med partens intresse förebyggas eller neutraliseras — om härför erforderlig anordning är möjlig. Att detta verkliga är fallet, därom vittnar tillräckligt just den svenska processordningen. Faran af den ifrågavarande intressekollisionen har här i hög grad reducerats. Ty utom det att tredjeman, om han har kännedom om den pågående processen, har befogenhet att såsom intervenient deltaga i densamma och medverka till domens innehåll, så står honom äfven ett korrektivt medel till buds, i det han enligt 25: 10 R. B. kan föra talan mot domen inom natt och år *a tempore scientiæ*¹. Detta stadgande — för såvidt det afser dom, som bildat *res iudicata* för tredjeman — finner jag jämväl i annat afseende utgöra ett indirekt stöd för riktigheten af den nu förfäktade åsikten. Det har sina rötter i den äldre germanska rätten, hvilken föreskref liknande bestämmelser med hänsyn därtill, att domen ansågs gälla för och emot "alla", d. v. s. dem, hvilka voro i den rättsliga

¹ Man märke för öfrigt, att den ifrågavarande intressekollisionen i ännu högre grad uppstode efter MENDELSONNS lära om rättskraftens absoluta verkan mellan parterna; ja också, praktiskt taget, i lika hög grad, som efter den här föreslagna regeln, med antagande af principen om rättskraftens begränsning till parterna med de nödvändiga undantagen från denna.

ställning, att innehållet i domen kunde vara af betydelse för densamma¹. Äfven den här föreslagna regeln innebär en allmän princip om domens bindande verkan gentemot tredje- man — visserligen, till skillnad från den äldre germanska rättens lära, med den helt naturliga begränsning, som ligger däri, att rättskraften ej får verka utöfver sitt ändamål att göra det parterna i processen meddelade rättsskyddet effektivt — och den i 25: 10 R. B. uttalade rättssatsen synes mig liksom motsvarande bestämmelser i den äldre german- ska rätten just syfta tillbaka på tillvaron af en allmän prin- cip om domens giltighet också gentemot tredje man². Rik- tigheten af detta resonnemang erhåller ett visst stöd däraf, att en motsvarighet till stadgandet i 25: 10 R. B. saknas i de flesta främmande rättssystem. Denna brist torde näm- ligen just sammanhänga därmed, att den romerskrättsliga regeln angående rättskraftens principiella begränsning till par- terna i allmänhet inom de ifrågavarande rättssystemen blif- vit godkänd. Ty kunde domen principiellt icke bilda *res iudicata* för tredje man, så funnes ej heller något behof af en allmän rättssats, som gaf tredje man tillgång till ett kor- rektivt medel mot en dom, som vore för honom bindande³.

¹ Se t. ex. PLANCK, Das Gerichtsverfahren, I, s. 633.

² En tolkning, som så att säga går emellan uppfattningarna angå- ende stadgandets betydelse i ifrågavarande afseende inom den svensk- finska processdoktrinen och hos vissa främmande rättslärda. Jfr WREDE, Civilprocess II, s. 239.

³ Häremot kan ej med fog invändas, att processrätten i de roman- ska länderna, hvilka äfvenledes hylla principen om rättskraftens relativa verkan mellan parterna, sanktionerat ett institut (tierce opposition), hvilket i viss mån utgör en motsvarighet till stadgandet i 25: 10 R. B. Man har nämligen att se på grunden till uppkomsten af detta institut. Och här- vid visar sig, att detsamma leder sitt ursprung från den italienska medel- tidsjuridikens oppositio tertii, hvilken framgått just under påverkan af den äldre tyska rättens lära om domsnormens allmänna giltighet för tredje- man. Se min afh. "Om biintervention", s. 81 f. o. s. 156 f.

Några exempel skola här anföras för att styrka riktigheten af den föreslagna regeln. A och B processa angående ett servitut. B är ägare till *prædium serviens*. Den härskande fastigheten äges gemensamt af A och C, hvilken senare dock ej uppträder som medkärande i rättegången. Vi antaga, att A vinner denna, att servitutet alltså fastställles ¹. Betydelsen af den betonade synpunkten framgår nu, om vi förutsätta, att C lämnades oberörd af domens verkan. B, som fått kännedom om C:s medäganderätt, lägger nu hinder i vägen för servitutsrättens utöfvande. I anledning häraf öppnar A, denna gång såsom sig bör, tillsammans med C rättegång emot B. Med den antagna förutsättningen skulle nu ett ytterst egendomligt förhållande uppstå, som i själfva verket medförde, att ej heller A hade den minsta glädje af det rättsskydd, som i den förra rättegången meddelats honom. Då den förra domen ej bildade *res iudicata* för C, måste B i den förevarande processen vara fullt oförhindrad att "gentemot C" förebringa utredning om att servitutet icke ägde bestånd och att sålunda anspråket "från C:s sida" vore obefogadt. Lyckas han härutinnan, så måste ju domstolen "i afseende å C" ogilla anspråket. Kan den nu utdöma detsamma "beträffande B"? Nej; anspråket kunde blott grundas på A:s och C:s gemensamma servitutsrätt. Då det i den ifrågavarande rättegången är utredt, att någon dylik icke existerar, så måste anspråket ogillas och det icke blott hvad angår C utan äfven beträffande A. Ett annat afgörande skulle innebära en juridisk inkonsekvens, hvartill en domare ej med berådt mod skulle kunna göra

¹ Fallet torde visserligen vara sällsynt. C:s frånvaro skall nämligen i regeln leda därtill, att målet afvisas (så WREDE, Civilprocessrätt I, s. 183 och TRYGGER, Kommentar, s. 38 n. 1) eller ogillas (KALLENBERG, Föreläsningar I, s. 75).

sig skyldig ¹. Skall alltså i den förra processen ett effektivt rättsskydd kunna meddelas åt A genom servituträttens fastställande, så blir det en tvingande nödvändighet, att detta fastställande bildar *res iudicata* också för C.

Detsamma måste äfven gälla för den händelse, att i första processen mellan A och B den senare utgått som segrare. En ny rättegång angående servitutet skulle kunna öppnas af C. Skall påståendet ej vara meningslöst, att den förra domen icke bildade *res iudicata* för denne, så måste den möjligheten vara för handen, att, sedan A såsom medpart förenat sig med C, dessa nu definitivt finge servituträtten fastställd mot B. Det rättsskydd, som meddelats B i den förra rättegången hade därmed blifvit fullkomligt illusoriskt ².

¹ Saken ställes för öfrigt ännu mera på sin spets, om vi antaga, att B i den senare rättegången uppträder som kâränd emot A och C i anledning af servituträttens utöfvande och begär fastställelse af att servitutet icke består. Hårtill kan han nämligen vara befogad under den antagna förutsättningen, att domen i förra rättegången icke bildade *res iudicata* för C. Hans talan kan uppenbarligen med hänsyn till sakens beskaffenhet icke afvisas beträffande A och upptagas till pröfning blott emot C, och resultatet måste bli, att densamma i afsende å både A och C — oberoende af den förra domen — antingen bifalles eller ogillas.

² Emot det förda resonnemanget, såsom stöd för den föreslagna regeln angående rättskraftens giltighet i afseende å tredjeman, kan ej med fog invändas, att domstolen ej bort eller kunnat meddela något effektivt rättsskydd, eftersom kârändens ensam ej varit legitimerad att föra den ifrågavarande talan. Det rättsskydd, som processen enligt sin uppgift skall meddela, fordrar för sin effektivitet, att rättskraften i fullt mått vidlåder hvarje dom, som meddelats i en verklig rättegång och vunnit laga kraft. Genom det tvifvel, som eljest angående, snart sagdt, samtliga domar skulle kunna yppa sig, huruvida desamma voro åtföljda af rättskraften i vanlig mening eller icke, skulle rättskraftens praktiska betydelse i hög grad förvanskas. Rättskraften mellan parterna måste erhålla en och samma betydelse oberoende af, om t. ex. kârändens ensam eller blott i förening med en tredje varit befogad att föra talan och oberoende af, om han haft skuld eller icke till att rättegången förts, utan att den tredje indragits som medpart. — Frågan, huruvida tredjeman borde kunna

Mut. mut. måste det sagda äfven gälla, i händelse C vore jämte B ägare af *prædium serviens*. Ja, den nu anlagda synpunkten måste föra till, att domen öfver hufvud taget måste bilda *res iudicata* för en tredje person, hvilken till någon af parterna stått i det rättsliga förhållande, att han borde hafva uppträdt som medpart i en s. k. nödvändig processgemenskap.

Det ofvan förda resonnemanget jäfvas för svensk rätt icke af något uttryckligt stadgande. En invändning mot antagandet af rättskraftens utsträckning till tredjeman kan svårligen grunda sig på billighetsskäl: det vore hårdt, om en utanför rättegången stående person skulle kunna åsamkas förlust genom en dom, som han ej haft tillfälle medverka till. Har tredjeman haft vetskap om, att en process fördes, hvari han bort uppträda som medpart, så skall han väl i regeln hafva kunnat genom egen instämning af svaranden förskaffa sig partställning, om hans intressen tillhört käreandsidan. I motsatt fall har han blott att anmäla sig inför domstolen och förete sin legitimation inför denna. Underlåter nu käreanden att göra äfven tredjeman till svarandepart, har domstolen att ogilla käreandens talan mot svaranden eller att afvisa målet. Tredjeman får alltså skylla sig själf, om han ej förekommer en för honom menlig dom, hvartill han ej fått lämna sin medverkan ¹. Har tredjeman däremot ej haft

freda sig från domens verkan genom bevis om s. k. *collusio*, faller just under den nu berörda synpunkten, hvilken måste leda till dess förnekande. Att detta är den svenska rättens ståndpunkt stödes af 25: 10 R.B. Därmed är gifvetvis icke sagdt, att rättskraftsbegreppet vore uteslutet, därför att kollusionsbeviset i visst fall vore tillåtet af den positiva rätten (se t. ex. Tysklands C. P. O. 68 §). Jfr min afh. „Om biintervention“, s. 28, n. 1. Se dock WACH, Handbuch I, s. 626; HELLWIG, Rechtskraft, s. 32, Lehrbuch II, s. 513.

¹ Interventionsinstitutet torde däremot ej (af skäl, som ej här skola närmare utvecklas) å de nu ifrågakvarande fallen vara tillämpligt.

någon vetskap om processen, då står honom, som ofvan framhållits, det korrektiva medlet emot domens riktighet till buds efter 25: 10 R.B. Emot betydelsen af detta stadgande kan ej påstås, att ändringssökandet ofta kunde vara alldeles eller till en del onyttigt, eftersom domen, innan tredjeman erhållit vetskap om densamma och hunnit genomföra sina besvär, redan kunde hafva utnyttjats till hans skada. Denna möjlighet är ju oberoende af om domen bildar *res iudicata* för tredjeman eller icke¹.

Att domen i den förevarande gruppens fall måste bilda *res iudicata* för tredjeman synes mig efter svensk rätt sålunda vara ganska nödvändigt att antaga. Denna uppfattning har äfven uttalats inom rättsdoktrinen². Enligt mitt förmenande är det emellertid blott den här anlagda synpunkten, som nödvändiggör en utsträckning af domens rättskraft. Ty, antaget att man eliminerade bort behovet af ett effektivt rättsskydd för den vinnande parten i första rättegången, så förefunnes från juridisk synpunkt ej något hinder för att begränsa rättskraften till parterna. Den talan, som A endast för egen räkning för emot B angående fastställandet af ett servitut, är nämligen — för att återgå till det använda exemplet — en annan än den, som A blott i förening med C kan göra gällande mot B. Bristen i objektiv identitet gör, att intet hinder kan anses föreligga för att bedöma dem olika. Också finner man inom utländsk rättsdoktrin skilda meningar uttalade angående spörsmålet, huruvida domen bildade *res iudicata* för tredjeman i sådana fall, som nu varit ifråga³.

¹ För dylika fall kan tredjeman stundom hjälpa sig med en skadeståndstalan mot parterna eller någon af dem.

² WREDE, Civilprocessrätt, II, s. 242.

³ Jakande besvaras detta, efter CUIACIUS som föregångsman, af bl. a. SAVIGNY, System, VI, s. 479 ff. o. FREUDENSTEIN a. a. s. 238. Efter nu gällande tysk rätt synes spörsmålet däremot böra förnekas (se t. ex. HELLWIG, Lehrb., II, s. 484 n. 51, jfd med WACH, Handbuch I,

Om A i rättegång mot B förklaras för dennes äkta barn, så bildar denna dom äfven *res iudicata* för B:s öfriga barn och andra släktingar, hvilkas rätt kunde beröras däraf, huruvida A vore B:s barn eller icke¹. Det torde ligga i öppen dag, att om domen blott medförde rättskraft för A och B, den förre i processen icke erhållit det rättsskydd, som civilprocessen velat och bort gifva honom i hans process med B. Hans talan går nämligen bl. a. ut på att genom fastställesen af den äkta börden komma i åtnjutande af den rättsliga ställning, hvilken tillkommer honom såsom B:s äkta barn. Detta syfte kan han blott nå därigenom, att domen bildar *res iudicata* emot alla dem, hvilkas rätt af ett eller annat slag måste begränsas i och med erkännandet af A:s ställning såsom B:s äkta barn. Förlorar åter A processen mot B, så fordras det för effektiviteten af dennes rättsskydd, att samma utanför rättegången stående personer kunna åberopa domen såsom ett slugiltigt afgörande af att A icke är B:s äkta barn. — Fasthåller man, att det blott är fråga om effektiviteten af det rättsskydd, som kunnat påfordras i den

s. 624.); äfvenså efter österrikisk rätt (POLLACK, System, s. 497). Af billighetsskäl har man äfven velat förfäktat, att domen blott gällde till förmån men icke till förfång för tredjeman. Så bl. a. BINDER a. a. s. 41 och väl äfven WINDSCHEID, Lehrb., I, 132 § n. 6. Härmed har man kommit i konflikt med en numera från skilda läger drifven sats, att om domens rättskraft sträckte sig till tredjeman, så innebure detta, att domen verkade i afseende å honom, vare sig den utfallit till hans förmån eller nackdel, m. a. o. att begreppet rättskraft secundum eventum litis vore förkastligt. Så WACH, Rechtsgutachten, s. 75; HELLWIG, Rechtskraft, s. 23 n. 62, s. 87 f., s. 230 f. o. s. 486 f.; samt framför allt MENDELSON a. a. s. 332 ff. Det är lätt att öfvertyga sig, att man, äfven utgående från effektiviteten af det parterna meddelade rättsskyddet såsom nomerande för rättskraftens utsträckning till tredjeman, kommer till samma sats.

¹ Påståendet, att domen skulle bilda *res iudicata* för alla (jfr C. P. O. 629, 643, 976 m. 3 §§) är orimligt. Se FREUDENSTEIN a. a. s. 225; BINDER a. a. s. 57 och MENDELSON a. a. s. 479 f.

utagerade processen, så kommer man med den gifvna regeln till en uppfattning, motsvarande den som sanktionerades redan i den romerska rätten och som äfven allmänt inom den nutida doktrinen förfäktats, nämligen att domens utvidgade rättskraft förutsatte, att processen förts mot en *legitimus contradictor*, principalintressenten, den person, som närmast och omedelbart berördes af det omtvistade rättsförhållandet ¹.

Ofvan har talats om successionsfallet *post rem iudicatam*. Ett omtvistadt spörsmål är, huruvida domen bildade *res iudicata* för den tredje person, som succederat i det omprocessade rättsförhållandet *pendente lite*. Det kan här blott vara fråga om singularsuccession. Genom universal-

¹ WREDE, Civilprocessrätt, II, s. 243. Se äfven s. 35 n. 4 ofvan. Jfr i afseende å begreppet *legitimus contradictor* FREUDENSTEIN a. a. s. 223 ff.; BINDER a. a. s. 56 ff.; MENDELSON a. a. s. 311 ff., s. 465 ff.; KRÜCKMANN, Z. f. d. C., Bd 30, s. 211 f.; HELLWIG, Rechtskraft, s. 53 f. — En närmare motivering för det i texten sagda skulle föra alltför långt. HELLWIG finner grunden till rättskraftens utsträckning i statusprocesser bestå i "das öffentliche Interesse, welches Gewissheit der im Verkehr mit Dritten ausserordentlich häufig relevanten Statusverhältnisse verlangt" a. a. s. 71. Att statens intresse efter den af mig föreslagna regeln i indirekt måste omfatta rättskraftens utsträckning till tredjeman i detta likasom i öfriga ifrågavarande fall är ju påtagligt. Det omedelbara offentliga intresset förefaller däremot tvärtom i viss mån stå i strid med utsträckningen af domens rättskraft till tredjeman i statusprocesser. Detta intresse antages ju i dylika processer i allmänhet just gå ut på, att garantier anskaffas för objektivt riktiga domar. Med detsamma torde vara mera förenligt, att tredjeman, hvilkens rätt är beroende af det fastställda statusförhållandet, i stället för att vara bunden af domen, sättes i tillfälle att i en ny process förebbringa utredning till åstadkommande af en materiellt riktig dom. Det offentliga intresset i afseende å statusprocesser tager sig t. ex i Tyskland uttryck i inrättande af särskildt förfarande, ägnadt att garantera en på verkligheten grundad dom, ett förfarande — så resonerar jag — äfven från det offentligas synpunkt så mycket mera af behovet påkalladt, som domen i dessa processer af hänsyn till partens rättsskyddsbehof regelbundet måste bilda *res iudicata* äfven för en eller annan tredjeman. HELLWIG menar tvärtom, att garantierna i och för en objektivt riktig dom anskaffats, på det att rättskraften i det offentligas intresse skulle kunna göras "absolut".

succession blir successor *ipso iure* part. Uppfattningen inom den nordiska rättsdoktrinen torde väl i allmänhet vara den, att domen ej bildade *res iudicata* för en sådan successor¹. Motsatsen gäller emellertid enligt uttryckligt stadgande i tysk rätt². Vår lag kan ej sägas afgifva bestämdt stöd för vare sig den ena eller andra åskådningen, utan gifver fria händer för en lösning af spørgsmålet med hänsyn till hvad sakens natur ger vid handen. När man bestrider, att ifrågavarande successors rätt omfattades af rättskraften, så grundar man väl detta närmast därpå, att domen icke utsäger något angående frågan, huruvida rättsförhållandet redan å den tid, då successionen skedde, fanns till eller ej. Detta argument förlorar emellertid sin betydelse, när man betraktar rättskraften såsom ett rent processuellt institut, som ej materiellt-rättsligt inverkar på det omtvistade rättsförhållandet. Utgår man så från rättskraftens praktiska uppgift att göra rättsskyddet så effektivt som möjligt, så måste man — med tillämpande af ofvan i afseende å successionen *post rem iudicatam* antydda synpunkter — komma till det resultat, att domen bildade *res iudicata* äfven för en successor *pendente lite*. Till stöd för denna uppfattning kan jag äfven åberopa uttalanden inom den svenska rättsdoktrinen³. HUSBERG framhåller äfven tvenne domar af högsta domstolen till förmån för uppfattningen, att domen bildade *res iudicata* för ifrågavarande successor. Så vidt jag har mig bekant, kan ej något svenskt rättsfall anföras för den motsatta åsikten.

¹ Se ofvan s. 35 n. 3.

² C. P. O. 325 § jfd med 265 §. Annorlunda däremot i österrikisk rätt; se POLLACK, System, s. 469.

³ HUSBERG a. a. s. 62; KALLENBERG, Föreläsningar. II, s. 71 n. 1. Äfven HAGERUP, Forelæsninger, s. 212 o. 557.

Bortser man från stadgandet i 25: 10 R. B. eller det äldre 25: 22, så saknas i vår lag uttalanden, hvilka kunna vara af betydelse för lösningen af vårt spörsmål. Också denna lagens tystnad anser jag i viss mån kunna utnyttjas till stöd för den nu motiverade åsikten. Ty är denna riktig, så är det gifvet, att de fall, då domens rättskraft sträckte sig utöfver parterna till utanför rättegången stående personer, icke böra såsom t. ex. i den tyska processordningen vara genom särskilda stadganden, angifna. Det måste blifva en doktrinen och rättstillämpningens samfällda uppgift att afgöra, i hvilka kategorier fall domen med hänsyn till det praktiska lifvets kraf på ett effektivt rättsskydd för parterna borde bilda *res iudicata* för tredjeman.

GRÄNSERNA I SUBJEKTIVT HÄNSEENDE

FÖR

CIVILDOMENS RÄTTSKRAFT

AF

A. V. LINDSTEDT

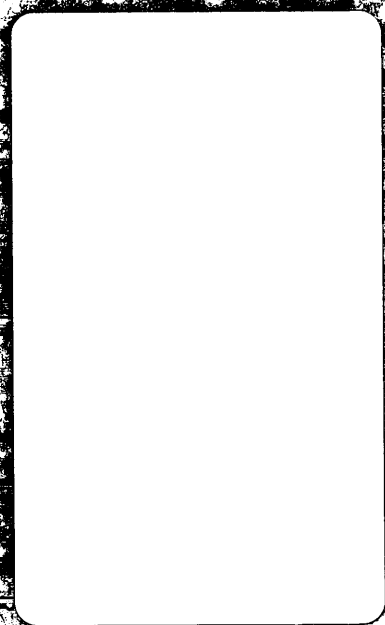
LUND

PH. LINDSTEDTS UNIV.-BOKHANDEL
(A. & O. SCHEDIN)

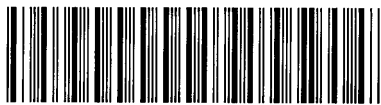
Pris 1 kr. 25 öre.

JURIDISKA SEMINARIET
VID
UPSALA UNIVERSITET

2 over.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

001617253